

Alborgí

REVISTA DE LLETRES I ESTUDIS DE PATERNA

Núm. 12 - 2013

Félix Gámez García - Albert Pérez i Marco - Enric J. Camps Valero - Dolores Ripoll Bonifacio
Francisco Ferrandis Bordes - Raimond Aguiló Bartolomé - Hernán Mir

AJUNTAMENT DE
Paterna

Edició

M.I. Ajuntament de Paterna
Regidoria de Política Lingüística

Realització

Agència de Promoció del Valencià

Direcció

Albert Pérez i Marco

Depòsit legal**Disseny i maquetació**

Gestión y Servicios de Paterna

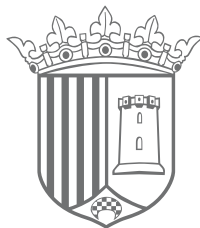
Impressió

Gráficas Mari Montañana

Alborgí

REVISTA DE LLETRES I ESTUDIS DE PATERNA

NÚM. 12 | 2013

AJUNTAMENT DE

Paterna

REGIDORIA DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA
AGÈNCIA DE PROMOCIÓ DEL VALENCIÀ

Taula

- PRELIMINAR	7
- EDITORIAL: 15 ANYS D'“ALBORGÍ”	9

Prosa

- FÉLIX GÁMEZ GARCÍA	
1812: València sota la dominació francesa	15
- ALBERT PÉREZ I MARCO	
Vicent Andrés Estellés, la gran veu poètica de l'Horta Nord, i Paterna en la poesia estellesiana	51
- ENRIC J. CAMPS VALERO	
Gira il mondo	65
- DOLORES RIPOLL BONIFACIO	
Tu també fas olor de pólvora	71
- ENRIC J. CAMPS VALERO	
Vés amb compte, Comte	77
- FRANCISCO FERRANDIS BORDES	
Babel s.XXI	81

Poesia

- Flor Natural	
RAIMOND AGUILÓ BARTOLOMÉ	
Magnòlies a la mar	91
- Torre d'Argent	
HERNÁN MIR	
Crit de Crist	101

Preliminar

Un any més editem la revista “Alborgi”, revista de lletres i estudis que té com a objectiu fonamental difondre la nostra llengua, la història i costums de Paterna.

La cultura com tots sabem no és estàtica, i es refereix a tot allò que és creat i heretat pel ser humà. Les idees i les paraules en els projectes públics no els podem separar de la vida quotidiana.

Un poble amb cultura és un poble savi, basat en la tradició, i en les seues arrels, que es transmet amb el temps.

Així parlar de Paterna, és parlar de la seua història, de la seua música, ceràmica, festes, després resulta un important exemple de l’herència cultural dels seus antecessors.

Els pobles que coneixen la seua història es podran enfrontar als problemes de futur, la història d’un poble més que una realitat de vida ha de ser la força inspiradora de la societat, vegem:

Sensibilitzar els hòmens i dones de la importància de les nostres arrels culturals a fi de valorar la nostra riquesa, el nostre patrimoni cultural del municipi.

Afavorir el diàleg amb els majors per a descobrir les claus de la història de Paterna, prendre contacte amb la tradició, costums, festes i gastronomia del municipi.

Rescatar del baül les tradicions, costums, formes de vida, festes i llenguatges del passat a fi d’enriquir el futur.

Mantindre els costums, estils de vida, tradicions, valors i formes d’expressió artístiques perquè el que és tradicional coincideix en la majoria dels casos amb la saviesa popular i l’aprovació social, i amb això es pot millorar la qualitat de vida dels habitants de la nostra vila.

Sara Álvaro Blat
Regidora de Política Lingüística

Editorial

15 anys d'*Alborgí*

En l'any 1998, fa ja 15 anys, l'aleshores denominada Oficina Municipal de l'Ús del Valencià creava una publicació destinada a –com es deia en la Presentació– “oferir als estudiosos de temes sobre la Vila de Paterna, sobre aquest municipi i la seua rodalia, una tribuna, un espai divulgatiu des d'on donar a conèixer aquells temes que des d'una vessant o altra, des d'una perspectiva o altra, vagen teixint el coneixement tant del passat com del present del que és Paterna”.

La voluntat era i és la de ser una publicació en format llibre i de periodicitat anual, si bé en algunes ocasions hem faltat a la cita per motius diversos, ja des de l'any 2010 venim complint anualment amb eixa cita amb els lectors, amb els paterners per a fer la difusió d'eixos treballs que s'ocupen de la vila o són treballs literaris d'autors paterners o premiats en els Jocs Florals de la Vila de Paterna.

Alborgí ix al carrer ara amb el número 12, que arreplega treballs de Félix Gámez García, Albert Pérez i Marco, Enric J. Camps Valero, Dolores Ripoll Bonifacio, Francisco Ferrandis Bordes, Raimond Aguiló Bartolomé, Hernán Mir.

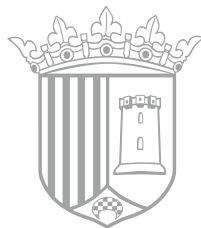
En complir els 15 anys, des d'AVIVA Paterna, Agència de Promoció del Valencià –nou nom de l'Oficina Municipal de l'Ús del Valencià– ens reafirmem en la voluntat de continuar en anys successius oferint al poble de Paterna temes relacionats d'una forma o altra amb la Vila principalment i de la nostra comarca de l'Horta Nord, secundàriament, i fer-ho en valencià, la llengua pròpia del municipi i de la Comunitat Valenciana. Fer-ho així és mantindre un compromís amb la història, amb la nostra terra, amb el nostre passat, per a continuar construint el present i el futur.

La Redacció
AVIVA Paterna

Alborgí

REVISTA DE LLETRES I ESTUDIS DE PATERNA

NÚM. 12 | 2013

AJUNTAMENT DE

Paterna

REGIDORIA DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA
AGÈNCIA DE PROMOCIÓ DEL VALENCIÀ

PROSA

1812. València sota la dominació francesa

FÉLIX GÁMEZ GARCÍA

Accésit al premi "Estudi Monogràfic" dels XLVIII Jocs Florals, any 2012

01. Introducció

Este any de 2012 es commemora en Espanya el II Centenari de la proclamació de la Constitució vulgarment coneguda com "la Pepa". Des de Cadis, aquells que havien aconseguit celebrar sessions parlamentàries fora del control de França, havien confeccionat la primera Carta Magna del nostre país.

Mentrestant, València, que a penes havia pogut mantindre's al marge de la fustigació dels ocupants, havia de rendir-se definitivament a l'Exèrcit Imperial francès a principis d'aquell any de 1812, iniciant-se un període de domini napoleònic que arribaria fins a mitjan

de l'any següent. I així com València, totes les poblacions de l'horta circumdant, entre les quals evidentment es trobava la Vila de Paterna.

Es pretén amb el treball que es desenrotlla a continuació oferir una visió general dels esdeveniments que van tindre lloc en terres valencianes en aquells anys de guerra. Per a això, s'ha estudiat i sintetitzat l'extensa bibliografia i documentació que hi ha al respecte. D'estes fonts s'anirà donant compte en les pàgines següents.

Mes és Paterna l'objectiu principal de la monografia, sempre considerant la

Vila com a part d'un tot històric i geogràfic. Per això, la descripció que es fa a continuació fluctua del general al particular, atenent a les circumstàncies concretes del que ací es narra.

I de Paterna s'ha volgut, en primer lloc, fer una visió general d'en quina situació es trobava la població en aquella època, descrivint l'evolució que va tindre des de decennis abans fins a la Guerra de la Independència. Ha sigut esta una labor un tant dificultosa, ja que per al període analitzat hi ha una escassetat de fonts primàries que ha hagut de ser suplida amb documentació indirecta. En efecte, el primer centre de referència a què s'ha acudit és l'Arxiu Municipal de Paterna, situat en la Seu Consistorial de la mateixa Vila. Per desgràcia, les Actes Municipals, que hagueren proporcionat una interessant visió de l'activitat de l'Ajuntament en aquells inicis de segle, només es conserven des de l'any 1853. Les sèries documentals més pròximes a la confrontació bèl·lica són els Padrans d'Habitants, que comencen en 1824, i els Pressupostos Municipals que ho fan en 1823. Per tant, s'ha hagut d'acudir a documentació generada fora de l'activitat del Consistori, bé siga en biblioteques especialitzades com la Biblioteca Valenciana i la Biblioteca de la Reial Acadèmia de la Història, o arxius externs com l'Arxiu del Regne de València o l'Arxiu Històric Nacional.

A més d'esta primera visió general sobre Paterna, com s'ha dit, es fa en este treball un relat dels fets més destacats de la contesa en territori valencià. S'ha intentat també donar el merescut protagonisme als esdeveniments que va viure Paterna per aquell temps, tot això intercalat amb alguna anècdota curiosa que li enriqueix este protagonisme. Fins ara, la ja mencionada falta de documentació primària, suposava el principal motiu de desconeixement sobre quin paper va jugar la Vila en tot el procés de confrontació. I gràcies a noves aportacions, poc a poc es van coneixent més detalls del pas de les tropes franceses per la població. Es pot afirmar, amb estes dades que es van sumant, que els dos bàndols van considerar Paterna com una important fita estratègica per a la consecució dels seus objectius, bé fóra com a fustigació a l'exèrcit invasor, o com a punta de llança per a la definitiva presa de la ciutat de València. Sens dubte, són encara moltes les llacunes que subsisteixen en la informació referida a Paterna, però queda com a repte perquè investigadors i estudiosos continuen aportant els fruits de les seues perquisicions.

Quant a les fonts en si, per al coneixement de la Vila han sigut de gran utilitat les descripcions geogràfiques, religioses o històriques que en època coetània es realitzaren, de les quals es donarà compliment raonament. També la consulta dels diaris que per llavors es publicaven ha servit per a tindre una informació de primera mà que el temps fa pràcticament impossible recuperar de qualse-

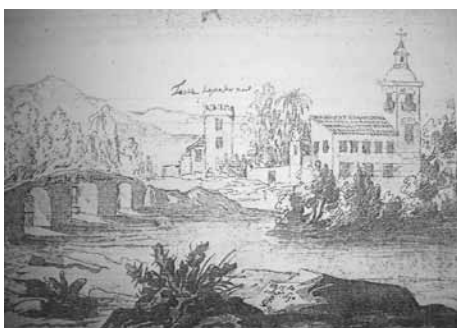
vol altra manera. Publicacions recents també han ajudat a conèixer més profundament alguns esdeveniments, i que van ser referits per personatges que van tindre un major o menor protagonisme (com són els casos del Mariscal Suchet pel bàndol francès o el Mariscal Pérez per l'espanyol).

I així, tot l'ací avantdit, ha conformat les pàgines que vénen a continuació.

02. La Vila de Paterna entre dos segles

Al començament del segle XIX, quan els llibres d'història ens relaten els fets de la invasió francesa a Espanya, Paterna tenia una fisonomia física i humana poc pareguda a l'actual. La seua dedicació quasi exclusiva era a l'agricultura, amb les particularitats que es descriuran a continuació. Caldrà ajustar-se a les fonts de l'època per a il·lustrar com era esta Vila valenciana llavors. I és convenient començar remuntant-se algunes dècades, per a veure la lenta evolució de la població, que en temps pretèrits gaudira d'una significativa esplendor.

Així, prenent com a referència l'última mitat del XVIII, en un voluminós manuscrit recopilat en diversos volums que es conserva en la Reial Acadèmia de la Història, es conta sobre la població¹:

“La Villa de Paterna dista una gran legua de Valencia de la otra parte del Río Turia no muy apartada de su cauce, aunque se interpone su vega, y el lugar se funda sobre peñas vivas, que hacen ásperas sus calles, aunque no muy pendientes. Es villa de grande antigüedad y hacen de ella mención los

escriptores propios y extraños, y entre los primeros Beuter y Escolano se detienen más en sus memorias.

(...)

1. “Catedrales de España. Privilegios y escrituras que se hallan en el Archivo y tumbo de las siguientes catedrales. Colección formada por Asensio de Morales” Consta de 23 volums, els quals es conserven en la Reial Acadèmia de la Història. Concretament per a València i la seua diòcesi dedica el tom 20.

...en lo que toca a la Villa de Paterna el actual Duque de Segorbe y Medinaceli en virtud de facultad Real la vendió en pública subastación, y la compró por 105.900 reales Don Antonio de Pando y Bringas, Caballero de la Orden de Calatrava vecino de Madrid que hoy la posee con título de Conde.

Confinan los términos de Paterna con los de la Puebla de Vallbona, Manises, Ribarroja y Quarte, río en medio, Benimámet, el realengo por Campanar y Burjasot, Godella y Bétera.

En ellos se cogen los frutos de trigo, vino, seda, panizo y el mejor arroz del reino, cuando su siembra no estaba prohibida, y de ellos cobra el dueño en el arroz y el trigo el noveno y el tercio diezmo, del vino el tercio diezmo sólo, y de todo aparte el diezmo para la Iglesia. Del panizo o adaza de seis, uno del qual se sacan los derechos de la Iglesia y del dueño, págale la Villa por el pilón 15 libras y por un derecho que llaman de México y Berbería 61 libras y deseando saber que derecho fuese éste, reconocimos las colectas antiguas, y en las que contenían señales de mayor ancianidad hallamos que los nombres de este tributo se escriben Almagica y Barberia en conque se aumentó la confusión. También pertenecen al dueño las regalías de horno y panadería unidos, tienda, taberna y mesón también unidos, y cobra censos enfitéuticos y luismos, y por todos estos derechos le pagan de arrendamiento en este año 1753 y 2830 libras.

Tiene Paterna 153 vecinos contribuyentes y 216 terratenientes, entre éstos algunos de muy grandes patrimonios, pero el mayor el de la casa de Ribera: entre los primeros se juntan 398 personas de comunión y 110 de confesión.

La Villa es dueña del derecho que llaman del quinto, del molino arrocero, de la redonda, del corral del ganado, del molino harinero las dos partes, y la otra de la Puebla, del peso y medida, de la pecha, tacha y cequiaje, algunos censos y tierras, pero está gravada de acreedores.

(...)

La Iglesia de Paterna tiene por titular a San Pedro Apóstol y San Juan Bautista desde la conquista, y parece que en los tiempos inmediatos a la de Valencia, se pobló Paterna de Christianos sacándolos el Rey Don Jaime de los antiguos que habían permanecido en la misma ciudad llamados los rabatines, nombre que se daba a los que en Castilla llamaron mozárabes, y para estos se hizo la Iglesia de San Pedro, llevándolos de la del Santo Sepulchro, que hoy está en la Iglesia de San Bartolomé de Valencia, según escribe Beuter, y después habiendo ocupado parte de la población de Paterna los moros recién convertidos o neófitos se hizo para ellos la Iglesia de San Juan Bautista que había sido

mezquita según las visitas antiguas.

(...)

El templo actualmente existente se concluyó el año 1707. Es un poco angosto pero bastante capaz. Del presbiterio abajo tiene tres capillas por parte, en el presbiterio nichos de dos, en la del lado del Evangelio un bello retablo de nuestra Señora de Consolación en urna, el de la epístola la sacristía y

fundamentos proporcionados al campanario. Retablo mayor con mucha talla y emparados dorados de fino, fondo imitación de jaspe negro y por haber ayudado a la fábrica el Dueño que entonces era con 2.000 pesos y una urna, se le permitió poner las armas en la bodega del presbiterio. Tiene tras sagrario muy curioso de trepa y colateral, una navecita en que está la Capilla de la Comunión todo muy bien adornado. La urna por lo interior es de madera cubierta de hoja de plata de elevación más de siete palmos y casi seis de ancha y fondo.

(...)

En dicha Iglesia hay fundadas Cofradías de la Minerva y nuestra Señora del Rosario, y en su Archivo un cathálogo o díptico de todos los curas que ha tenido desde el año 1566 hasta de presente la qual se halla a la foxa 7 del libro de censos y rentas.

(...)

Lo cierto es que en esta Villa hubo de haber fortaleza de importancia porque aún permanece una gran torre della de que se hace mención en uno de los sucesos militares de las guerras de este siglo y los vestigios suponen en lo antiguo un castillo muy fuerte que defendía la Villa.”

Més pròxim en el temps als fets que es relataran en els pròxims epígrafs, atinent a les observacions realitzades pel prestigiós botànic Josep de Cavanilles, i posades negre sobre blanc l'any 1795², es conta que:

2. Antoni Josep Cavanilles: "Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, poblacion y frutos del Reyno de Valencia". Madrid: Imprenta Reial, 1795.

“Tiene Paterna más de una hora de término entre el río y Godella, y dos desde Benimámet hasta más allá del Llano del Pozo, la mayor parte secano, pero fértil y excelente para algarrobos, olivos y viñas. Mientras hubo arroces se veían con frecuencia eriales, descuido y falta de brazos: cesaron estos males luego que desapareció aquel enemigo de la salud y felicidad pública; se fomentó la agricultura, y se multiplicaron los vecinos hasta el número de 250. Dos molinos eran más que suficientes para la cosecha del aceyte en 1769, y actualmente no bastan los ochos que hay, aún con ser muy jóvenes gran número de olivos. Las huertas, convertidas antes en cenagales, están plantadas de morenas, y producen quanto desea el labrador. Cogen los de Paterna mucho aceyte, algarrobas y seda, y además como unos 1.500 cahices de trigo, 400 de maíz, y 21.000 cántaros de vino. Tienen sus huertas a la izquierda del río, el qual las separa de las de Manises”

I una dècada després de concloua la guerra contra el francès, poden ja confrontar-se dades de primera mà en la documentació que es troba disponible a l'Arxiu Municipal de Paterna. Segons el Padró d'Habitants de 1824 que allí es conserva, Paterna comptava llavors amb un total de 1.585 habitants, sent els hòmens 799 i les dones 786.

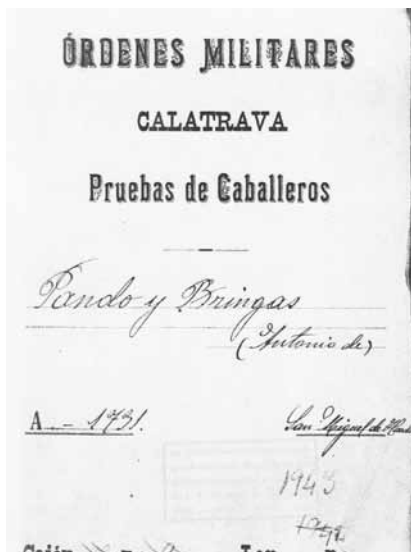
Quant a la dedicació dels censats, el nombre més gran estava ocupat com a jornalier, exactament n'eren cent vint-i-dos, mentres que els arrendataris arribaven als cent quinze i els llauradors propietaris a cinquanta. Ramaders se'n comptaven dos, i pastors deu. Apartats de la faena del camp, apareixien dos cirurgians, un metge, un alguatzil, un escrivà, un veterinari, un militar i un estudiant.

D'entre els religiosos, es numeraven un capellà rector, un tinent, dos beneficiats (clergues de rang inferior), tres sagristans i un servent.

Dels artesans, un es dedicava als llenços, dos eren calderers, quatre ferrers, tres ebenistes, dos sastres, un sabater, deu taverners, un hostaler i dos carnisers.

En l'ensenyança, apareixien un mestre i dues mestres, per a un total de setanta-sis xiquets i noranta-tres xiquetes respectivament.

A banda de les dades que aportaven les fonts coetànies, interessa detallar la situació jurídica de la Vila per aquell temps. En els inicis del segle XIX continuava en funcionament a Espanya el règim senyorial (obviant que llavors la casuística havia diversificat les relacions econòmiques a causa de la gradual introducció del capitalisme), amb una aristocràcia que conservava

els privilegis aconseguits i mantinguts durant centenars d'anys. I Paterna continuava davall el senyoriu que el segle anterior havia aconseguït per a si i els seus descendents el senyor Antonio de Pando i Bringas³.

A mitjan segle XVIII, la Vila de Paterna es movia sota l'autoritat del seu tradicional senyor, el duc de Sogorb i Medinaceli. És una època encara immersa en el sistema feudal heretat de l'Edat Mitjana, llevant els matisos que ja abans s'han mencionat. El duc, com a posseïdor del domini directe, continuava conservant una gran quantitat de privilegis,

tant de tipus jurídic com econòmic. No obstant això, a causa de les dificultats monetàries que l'apressaven, decideix vendre els drets sobre la Vila al senyor Antonio de Pando i Bringas. Com explica en un estudi María José Gimeno⁴, la càrrega més important que tenia el Gran d'Espanya era la referida al servici de llances, contribució que havia de realitzar al Rei d'Espanya. Felip V emetrà un privilegi perquè el de Medinaceli poguera vendre, alienar o endeutar els béns necessaris per a aconseguir el saldo pendent. A l'estar interessat el senyor Antonio de Pando en la compra de Paterna i el seu senyoriu, esta va ser una de les opcions prioritàries i de realització amb menys traves. La valoració que es va fer va ser de 94.000 lliures. A mitjan 1746 la transacció estava ja realitzada, pagant l'acablat biscaí la quantitat total de 104.920 lliures.

Antonio de Pando era natural de la Vall de Carranza, en el senyoriu de Biscaia. Pels seus servicis a la Hisenda Reial, va ser fet cavaller de l'Orde de Calatrava en 1731. A partir de llavors va començar la seua ascensió en la Cort. Alhora que es feia amb la jurisdicció de Paterna, el Rei Felip V li concedia el títol de Comte de Villapaterna en 1746, sent ratificat a l'octubre d'eixe any pel Reial hereu Ferran VI.

3. Félix Gámez: "Don Manuel Pando Fernández de Pinedo. IV Comte de Villapaterna i Marqués de Miraflores", En Revista Algorgí, n. 8. Paterna: OMUV, 2008.

4. María José Gimeno: "La venta de la Villa de Paterna en el siglo XVIII", en Llibre de Festes en honor del Santíssim Crist de la Fe y Sant Vicent Ferrer: Paterna, 1994.

Va haver de lluitar el nou Comte per mantindre els seus privilegis davant dels mateixos veïns de Paterna. Prova d'això és que inclús va pleitejar davant de l'Audiència de València, contra els terratinents que volien alliberar-se de les

càrregues que devien al seu nou Senyor. Este cas és un clar reflex d'una societat més diversificada, que sobretot a finals del XVIII, i amb la burgesia en estat d'ebullició, intentava que les velles Regalies deixaren pas al lliure mercat de la terra.

Va aconseguir el senyor Antonio eixir airós de tals litigis, i així va poder seguir beneficiant-se de les rendes que en la Vila deixaven càrregues com el lluíisme (impost del 10% sobre la venda de la terra), la fadiga (preeminència del senyor en la compra), la partició de fruits (1/9 de les collites), tavernes, forns, etc.

A pesar de comptar a Paterna amb un Palau, que hui alberga al Consistori Municipal, la construcció del qual es data cap a 1760, no s'ha de pensar en un Senyor resident en la localitat i encarregat de dirigir la política econòmica des d'ella. El seu domicili habitual era la capital d'Espanya. No en va, va manar construir un altre Palau en la Carrera de San Jerónimo, just al costat d'on hui s'ubica el Parlament espanyol. S'atribueix el dit edifici a l'arquitecte Pedro de Ribera, que serà la llar habitual dels seus descendents fins ben entrat el segle XIX. De la construcció, molt restaurada i poc fidel en l'actualitat a l'original, destaca l'escut nobiliari que presideix la fatxada, i que és pràcticament igual al què llueix en relleu en el frontó del Palau a Paterna.

Els hereus d'Antonio de Pando mantindran la seua relació senyorial amb la Vila durant la primera mitat del nou-cents. Així queda de manifest amb una sèrie de documents⁵ consultats referits al senyor Carlos Pando y Alava, III Comte de Villapaterna. L'any de 1811 inicia un pleit contra els arrendadors dels drets dominicals a Paterna. Més que el procés en si, interessa l'escriptura pública de 1805 en la qual s'assenten les bases del dit arrendament.

5. Arxiu del Regne de València. Escrivanies de Cambra. Any 1811, expedient 43.
ARV. Escrivanies de Cambra. Any 1818, expedient 135

La concessió es realitza a Blas Barrachina i Ana María Martí, consorts i veïns de Paterna, i inclou *“los derechos dominicales y de señorío y demás que pertenecen y competen al insinuado Ilustre Señor Conde de Villa Paterna, (...) como son los derechos de pilón de carnicería, las regalías de hornos, tienda, mesón, partición de frutos, tercio diezmo y demás pertenecientes al referido Ilustre Señor Conde, a excepción de los que se expresarán”*. La duració del contracte era de 4 anys, des de l'1 de gener de 1807 fins al 31 de desembre de 1810. Cada any els arrendadors havien de fer un sol pagament de 4.000 lliures el dia primer de maig. Les particularitats d'esta norma general que marca l'Escriptura eren les següents:

- S'inclouen els drets de pilar de carnisseria per 15 lliures anuals, les regalies de forn, botiga, hostel, partició de fruits, terç delme i altres. Així mateix els censos morts amb obligació de donar al final de l'arrendament el seu valor amb expressió de qui ha cobrat, per quines finques (cases, terres, ...) i quantia de cada una.
- Se'ls concedeix als arrendadors la casa del Comte a Paterna, de la qual podran fer ús fins al primer de maig de 1811. El Senyor es reserva la facultat de triar els governants de la vivenda.
- No s'inclouen en l'arrendament els drets de Mèxic i Barberia, Lluïsmes, Relluïsmes, mitjans Lluïsmes i Quindeccennis, ni els drets de Fadiga i Tantejos. Tampoc s'inclourà la potestat de donar llicències per a imposicions ni translacions de domini i cases, heretats i la resta d'afectes a domini directe, que quedarà reservada al Comte i els seus successors.
- No s'inclouïa la Casa Palau i les altres edificacions i terres d'horta i secà del Comte a Paterna, ni la casa Major Delmera. Tampoc s'inclouïen els rèdits dels censos del Senyor sobre els Propis. S'exclou també el dret de “fulla de morera”.
- En atenció als veïns pobres que no disposaven de blat per a sembrar, els arrendadors havien d'entregar a la Vila cada any almenys 50 cafissos de blat, si aquells així ho necessitaren.
- S'indica que *“si por parte de la Real Hacienda se quisiese recoger la novena parte de los frutos de los tercios diezmos que a Su Señoría pertenecen en la referida Villa de Paterna y en virtud de la Concesión Apostólica hecha a favor de Su Majestad en la misma especie de fruto; en tal caso sólo puedan dichos arrendadores Blas Barrachina y Ana María Martí, solicitar el abono de 85 libras, moneda corriente, según y con arreglo a la tercera parte de dicho tercio diezmo que en virtud del Decreto del Real y Supremo*

Consejo de Castilla se ha depositado por el Señor Conde de Villa Paterna mi Principal para Fábrica de nueva Iglesia”.

- En el cas que els arrendadors no estigueren presents quan es trillaven els grans per a la seua partició, els veïns podrien cridar l'alcalde i regidors per a fer-ho, sense cap penalització per als dits arrendadors (s'intentava així evitar la pèrdua de les collites).
- Les condicions de pagament dels arrendaments es basaven en la forma d'actuar del propi arquebisbe i capítol de València, amb els seus drets Decimals i Primicials. O siga, que encara que es donaren circumstàncies desastroses per als camps, les obligacions dels agricultors es mantenien.
- No s'inclouïa en l'arrendament qualsevol cens o dret anterior a esta escriptura.
- Es prohibia l'entrada a pasturar en el terme de Paterna de qualsevol tipus de bestiar. Tampoc es permetia la tala d'arbres sense llicència del Comte o legítim representant.

Les dificultats que hi havia perquè totes les clàusules que figuren en l'escriptura es compliren, i especialment el cobrament de l'arrendament, queda patent en què el document citat figure en un pleit iniciat pel Comte de Villapaterna. No es tracta d'un fet aïllat, tant en la conjuntura general de l'època com en el cas de Paterna. Així, en 1818, el procés que s'instrueix és contra el propi Ajuntament de Paterna.

L'assumpte principal és la percepció dels drets dominicals pertanyents a l'any 1814. El cobrament dels dits drets havia sigut arrendat a l'hisendat de València Francesc Guillem. S'havia produït un impagament de la dita obligació de 3.420 lliures. Este litigi entre les dos parts es resol amb un acord pel qual ambdós renuncien al pleit amb la condició que foren els propis colliters de la Vila de Paterna els que efectuaren el pagament directament. Després de deduir una sèrie de contribucions que havia de fer el Comte a la població, la quantitat deguda ascendia a 1.475 lliures.

La Justícia i Ajuntament de Paterna es reunixen llavors en Sessió Plenària. Componien la Corporació en aquell moment:

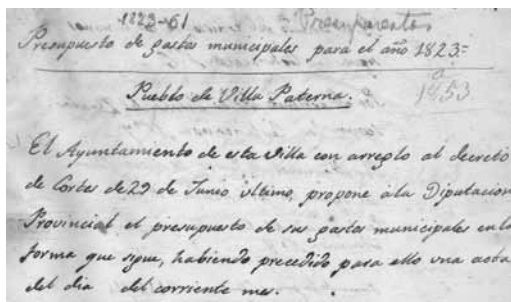
- Peregrín Montaner, Alcalde Ordinari.
- Vicente Rubio, Regidor Primer.
- Josef Flors, Regidor Tercer.
- Miguel Bellver, Diputat Segon.
- Vicente Valero, Síndic "Personero" del Comú.

- Ramón García, “Fiel de Fechos”.
- Es trobaven absents en la mencionada sessió:
- Pascual Guillem, Regidor Segon.
- Manuel Gascó, Diputat Primer.
- Josef Salabert, Síndic procurador General.

En aquell any de 1814, tornat Ferran VII una vegada acabada la Guerra de la Independència, s’havia produït una involució pel que a drets senyoriais es refereix. La llei de senyorijs de 1811 havia sigut revocada, i es vivien uns anys de preponderància de les tesis més favorables a l’absolutisme. En esta situació no és gens estrany que l’Ajuntament de Paterna es comprometera al pagament de la xifra que es reclamava als llauradors locals. Inclús li agraiïen al seu senyor que haguera reduït a la mitat el dit deute.

A pesar del pacte, les dificultats de realitzar el desembossament eren enormes, ja que la pertinaç pobresa de gran part de la població impedia la recaptació de tots els diners. S’arriba a sol·licitar diversos ajornaments al·legant successius anys de males collites.

Esta relació impositiva, a pesar de l’avanç de les polítiques liberals en determinats moments, es mantindran presents en gran part del segle XIX, havent de fer la corporació municipal previsió de fons any rere any per a satisfer les exigències del Comte. És evident, a la vista de les dades, que la desaparició de la societat feudal, i la transformació al capitalisme, no evitaria que molts ajuntaments continuaren havent de desembossar una gran quantitat de diners per distints motius. Esta afirmació pot comprovar-se consultant la documentació que es troba a l’Arxiu Municipal de Paterna. Així, i com a exemple, en el Pressupost General de 1823, primer de la sèrie que es conserva, s’inclou dins del capítol d’obligacions:

“Por la obligación de entregar dos “penciones” por el censo de un capital de 7.375 Libras al dos por ciento, que percibe el Sr. Conde de Villa Paterna... 4.442 reales.”

I fins ací la situació, amb poques paraules, de la Vila de Paterna en el trànsit dels segles XVIII i XIX, període cronològic objecte d'este treball.

03. La invasió d'Espanya en 1808. Els inicis de la guerra.

La història d'Espanya es veu esguitada per continus encontres i desencontres amb el veí de l'altre costat dels Pirineus. Les circumstàncies de cada moment determinen que França siga considerada amic o enemic, company de batalles enfront d'altres potències o objectiu militar de la política exterior del governant de torn.

La conjuntura va determinar que a principis del segle XIX, França apareguera com a aliat d'Espanya, rememorant els pactes familiars que amb Felip V es van establir. I això a pesar que la revolució ja havia triomfat en la nació gal·la. Tal circumstància poc va importar a Manuel Godoy, primer ministre espanyol, per a signar una sèrie de tractats tant amb la Convenció Nacional com amb el propi Napoleó. La debilitat llavors del regnat de Carles IV era molt evident.

Al fil de la menció de Carles IV, com curiosa anècdota, i que afecta col·lateralment la Vila de Paterna, caldria fer referència a la visita realitzada pel monarca l'any 1802 a la ciutat de València. Este esdeveniment va suposar l'aparició d'un parell de col·loquis en vers protagonitzats per la Torre de Paterna i la d'Espioca (al terme de Picassent)⁶. Es queixen ambdós (la d'Espioca apareix com a mare, i filla la de Paterna) de la injustícia comesa amb la visita que la

Família Reial havia dispensat al Micalet de la Seu, oblidant-se d'elles dos. Re-

6. "Discret rahonament, queixa formal que fan contra el Micalet de la Seu, la Torre de Espioca, y la Torre de Paterna, sobre la gran visita que este tingué en lo dia cinc de Deembre [sic] ... per veure y admirar tan magnífica obra y deliciosa vista ... Carlos Quart (que Deu quart) y el señor Don Fernando de Borbó ..." València : imprenta de Miguel Estevan i Cervera, 1802.

"Segon rahonament entre el Rat-Penat de Valencia, y el Micalet de la Seu, contra la queixa que li formen les Torres de Espioca y de Paterna" València: imprenta de Miguel Estevan y Cervera, 1802.

clamen el seu dret que tan dignes personalitats tinguen a bé honrar-les amb la seua presència, especialment per la seua antiguitat enfront de la joventut del campanar de la capital, “de dos dies fabricat”, i pels beneficis que des de temps immemorial ha suposat el seu guàrdia i presència per als habitants dels pobles veïns.

*“Els ripios els calciners
tots los fan aprofitar;
els pastors que per los termes
los ganados pasturant,
van y venen tots los dies,
se acullen al meu sagrat,
y es lliure moltes vegades
de alguns Llops que tenen fam...”*

La Torre de Paterna envia a una de les rates penades que alberguen les seues pedres a demanar a la que penja en la Sala Capitular de la Casa de la Ciutat, que s’acoste al Micalet per a retraure la seua actitud altiva. Finalment, els dos, rata penada i Micalet reproven les queixes de les dos torres i acorden sol·licitar davant d’una nova visita Reial “que les mane derrocar”.

I després d’este literari incís, continuant amb el tema a tractar, apareix com a clar rival de les nacions espanyola i francesa, l’Imperi Britànic, amb el qual ambdues tenien contínues disputes, principalment econòmiques.

La debilitat que afrontava Espanya, fruit de la crisi del sistema borbònic⁷, va infondre en l’Emperador francès l’ànim d’ocupació del territori peninsular, fet que ja produïa de ‘facto’ amb l’excusa d’intervindre a Portugal, ferma aliada britànica.

Els moviments de Napoleó en 1808 van crear gran inquietud entre la Família Reial espanyola i el seu favorit. Des de la seua estada a Aranjuez es planejava inclús una fugida del territori nacional, com poc abans havia fet el monarca portugués. Això va crear l’alarma entre la població, que va ser protagonista de l’anomenat Motí d’Aranjuez el dia 17 de març. La conseqüència més immediata va ser la destitució de Godoy, vilipendiat pel poble, i l’abdicació de Carles IV en el seu fill Ferran. Però Napoleó va anar més enllà, i per les denominades Abdicacions de Baiona va posar al capdavant d’Espanya com a Rei al seu germà Josep Bonaparte.

7. LA VALENCIA NAPOLEÓNICA – En “Historia de Valencia”. Editorial Prensa Valenciana, 1999. Capítol 34.

A este fet va respondre el poble amb l'alçament del 2 de maig de 1808, iniciant-se així la coneguda com a Guerra de la Independència o "de/ Francés". Una guerra que va suposar l'ocupació militar francesa de gran part del territori espanyol. Poques van ser les zones que van quedar fora de l'abast d'este domini en primera instància,

i d'entre elles, així va ocórrer amb València i el seu Regne. Poques ciutats, com Alacant, mai serien conquistades.

A València, les notícies de l'agressió gal·la van arribar amb alguns dies de retard. En efecte, va ser el dia 23 de maig quan els valencians van poder llegir en els diaris oficials els successos ocorreguts a Madrid. Això va provocar l'immediat alçament de la població en contra de l'invasor. Una insurrecció que va comptar des del principi amb el suport de les autoritats civils i militars. Ràpidament es van conformar unes Junes Provincials per a la coordinació de les accions que s'havien de seguir. La Junta Suprema de Govern del Regne de València es va convocar el dia 25, sent presidida pel Comte de la Conquesta i Rafael Calvo, amb l'arquebisbe Joaquín Company com a vicepresident.

Cal fer, en este punt del relat, una detenció per la menció al prelat valencià. I és que curiosament en la primera imatge que a Paterna es posseeix del Santíssim Crist de la Fe es menciona Joaquín Company. Es tracta d'una estampeta de principis del segle XIX, en la qual apareix la Imatge crucificada, amb Sant Vicent als seus peus i un àngel al costat esquerre. La datació de la il·lustració s'infereix de la llegenda que es troba als peus de la composició, la qual diu així:

"EL SSMO CHRISTO DE LA FE venerado en Paterna.

El Emo. Sr. D. Luis de Borbón Arzobispo de Toledo concedió 100 días de indulua a quien rezare un Credo delante esta Sta Imagen, y el Emo Sr. Fr. Joaquín Company Arzoo de Vala concedió 80 días, rezando un Credo o un Pe nueso rogando por las intenciones de la Yglea"

L'arquebisbe de Toledo a què ací es fa referència és Luis María de Borbón y Vallabriga. El càrrec li serà atorgat al desembre de 1800, i el seu cardenalat comprendrà fins a 1823, data de la seua defunció. Per la seua banda, l'arquebisbe Joaquín Company coincideix amb l'anterior en la seua presa de possessió al cap-

davant de l'Arquebisbat de València, en ser promogut per Pius VII a l'agost de 1800. Li va tocar viure esta dura època que va comportar la invasió napoleònica, fins a pràcticament la seua mort, succeïda en 1813. Inclús la seua bona relació amb l'ocupant Mariscal Suchet el portaria a ser estigmatitzat com afrancesat. Seguint amb la narració d'este epígraf, cal ressenyar que en aquell moment intervenen com a elements decisius en la creació de la Junta Suprema la família Bertán de Lis, els quals amb el pas dels anys curiosament destacarien pel seu posicionament a favor del liberalisme enfront dels intents d'involució política. Immediatament es decreta pel Capità General de València l'allistament de la població útil. La Junta estaria formada pels estaments civils, militars i religiosos, encarregant-se a banda dels temes propis de la seua jurisdicció, de la gestió econòmica del Regne. Precisament de la religió sorgeixen en estos instants dos figures d'una gran influència durant aquells convulsos dies. Serien els pares Martí i Rico, els que farien moltes vegades de pont entre les autoritats i el poble, i en no menys com a fre a excessos i represàlies. La Junta, entre les seues primeres decisions, firma un ban que entre altres coses declara que:

“Este gobierno no puede menos de cooperar en tales circunstancias a la salud de la Patria: sabe que toda la Provincia está inflamada del mismo zelo; y así no duda que todos los pueblos del Reino imitarán eficazmente el exemplo de la capital.”

Un exemple que no sempre podrà ser imitat, ja que els pobles sucumbiran en un futur davant del corró de l'Exèrcit Imperial (com més avant es comprovarà que va ocórrer amb Paterna) Després de la invasió napoleònica d'Espanya, va aparéixer en els primers dies per València esta dècima:

*“La valenciana arrogancia
siempre ha tenido por punto
no olvidarse de Sagunto
y acordarse de Numancia.
franceses idos a Francia,
dexadnos en nuestra ley,
que en tocando a Dios y al Rey,
a nuestras casas y hogares,
todos somos militares,
y formamos una grey”*

D'entre les masses, queda en la memòria valenciana, com a element llegendari, el succés conegut com "el crít del Palleter". Vicent Doménech, el "Palleter", enarbora una bandera feta per ell, de la qual pengen dos estampes de Ferran VII i la Mare de Déu dels Desemparats, i segons la tradició exclama:

"Un pobre palleter li declara la guerra a Napoleó. Viva Fernando VII i muiguen els traïdors"

L'endemà a estos fets, la gent pren Correus, amb la intenció de controlar les cartes que circulen essencialment rumb a Madrid. S'intenta també prendre la Ciutadella, però l'acció decidida dels militars que en ella estan establits i algunes autoritats, evita el succés en esta primera ocasió.

No obstant això, les gents del poble estan prou exaltades com perquè no es produïsquen disturbis. Els sospitosos de ser afrancesats són de vegades perseguits, com el baró d'Albalat, mort el 27 de maig a les mans de la turba. El fet més sagnant va tindre lloc el 5 de juny, amb la captura i posterior assassinat d'un bon nombre de ciutadans francesos que per aquell temps residien a València. Curiosament, un fet succeït just un dia abans que Josep Bonaparte jurara la Constitució de Baiona i es proclamara Rei d'Espanya. El promotor d'estos luctuosos successos va ser un altre membre del clero regular, mossén Baltasar Calvo, qui venint des de fora de les fronteres valentines va infondre entre els ciutadans l'odi i ressentiment cap al francès. La seua hostil actitud acabaria costant-li la vida, al ser ajusticiat en el mes de juliol a causa de la gravetat dels seus delictes. En total es creu que van morir unes 400 persones en estos primers aldarulls.

Com anteriorment s'ha mencionat, la guerra va suposar l'allistament de la població útil, davant dels previsibles atacs de l'Exèrcit Imperial. A més, en els pobles es va dur a terme un enduriment de la política impositiva, a fi de destinar recursos a la guerra. Es va atendre en l'aspecte recaptatori al poblament de cada municipi. Com el Regne de València no va ser ocupat fins a l'any 1812, va ser de les zones que més van contribuir econòmicament a la lluita. En la capital i en les ciutats més importants van ser creats cossos armats, a banda de reforçar les rondes nocturnes per a la prevenció d'incidents.

04. Els intents fallits d'ocupació de València.

Les notícies sobre els esdeveniments a València en estos primers instants, van arribar a Madrid a través de les pròpies autoritats de la capital del Túria. En un principi van ser un tant confuses i contradictòries, ja que no es volia deixar

entreveure l'oberta oposició de tots els estaments valencians. Al contrari, s'incidia en els problemes d'orde públic que certs sectors de la població estaven causant. Això va portar als governants francesos a decidir-se per l'enviament de tropes per a la repressió

de les protestes. I elegit per a dirigir l'operació apareix el Mariscal Bon Adrien Jeannot de Moncey, al capdavant de 8.000 soldats. Enfront d'ell, a València, Josep Caro, qui el 27 de maig havia sigut triat per a la defensa del Regne.

La marxa de l'Exèrcit Imperial va començar a mitjan del mes de juny de 1808. Per a aturar la seua evolució cap a terres valencianes, es conforma la defensa en tres zones muntanyoses entre Conca i València, especialment per la part de Contreras. Mes no van aconseguir els espanyols detindre l'avanç dels francesos, i estos es trobaven ja el dia 24 a Bunyol. De l'entrada en esta població es relaten una sèrie d'atrocitats comeses pels invasors, com la tortura i assassinat de religiosos, o la destrucció de símbols cristians.

La marxa continua, i l'endemà l'exèrcit francès està assentat a Catarroja, i avançant amenaçador pel camí de Quart. Per esta situació, la ciutat de València es proveeix i prepara, i aborda importants obres de fortificació, a causa de la debilitat de la seua vetusta muralla.

Les ordres immediates van ser les de reunir el nombre més gran de tropes en retirada, més les que pogueren utilitzar-se de València, en el Pla de Quart, tocant a l'ermita de Sant Onofre, la qual està al costat de la séquia de Mislata. La línia defensiva s'estenia des de Manises a Aldaia. Caro va acudir al lloc, però amb escasses forces, i es va posar al front junt amb Saint-Marc.

I es produeix l'inevitable xoc d'ambdós exèrcits. El resultat, fruit de la inferioritat dels espanyols, és una indiscutible victòria de les hosts franceses. Així va escriure el periòdic "Le moniteur"⁸:

"L'exèrcit va continuar la seua marxa sobre València, on s'havia format una Junta insurreccional. Va trobar els insurgents a llegua i mitja de la ciutat, atrinxerats darrere del canal, i defés amb artilleria el pont del Camí Reial que es troba situat en el lloc de Quart, i que estava tallat. L'artilleria va prendre posició, les tropes van anar en columna sobre diversos punts, i en menys d'una hora les línies van ser forçades, el pont restablí, el lloc de Quart ocupat, cinc canons presos, i els insurgents enterament dispersos. Al següent dia 28, al ranejar el dia, el mariscal Moncey va anar sobre València".

Veient la inferioritat i el desastre, Josep Caro es retira cap a Alcàsser i Llombai a la cerca de la resta de tropes. Mentrestant, les mencions de la crueltat gal·la, al temps que assenta les seues tropes en el Pla de Quart, continuen:

*"...y exerce impunemente quantas atrocidades le sugiere su bárbara fiereza, y su insaciable furiosa luxuria"*⁹

Mentres Paterna, per la seua estratègica i pròxima situació, era testimoni excepcional de tan cruenta batalla. Martínez Colomer refereix que durant la contesa, es trobaven acantonades en el tossal on està el magatzem de la pólvora, i en l'alt del lloc de Paterna, situats a l'altra banda del riu algunes tropes de paisans al comandament del Brigadier D. Manuel Villena, les avançades del qual arribaven fins a les proximitats de l'aigua.

Per la seua banda, Vicent Boix indicava que¹⁰:

"A pesar de estas y otras disposiciones que se adoptaron con rapidez, no fue posible conservar el orden entre los paisanos, que descontentos unos por el rigor de la disciplina a que se les quería sujetar, y otros que pedían con exigencia el auxilio de una columna acantonada en Paterna con el objeto de que se situase en el camino de Liria, a fin de que, conteniendo al enemigo, no se precipitase aquella misma tarde sobre la capital, provocaron una escisión fatal."

8. Le moniteur, 5 de setembre de 1808. Este periòdic s'editava a França per a contar els esdeveniments que tenien lloc en territori espanyol. Va ser utilitzat pels ocupants per a distribuir-lo entre les tropes que eren fetes presoneres, amb la intenció de desmoralitzar-les, i a través de la propaganda fer-los veure la superioritat de l'exèrcit francès enfront de l'espanyol.

9. Vicent Martínez Colomer: "Sucesos de Valencia. Desde el día 23 de mayo hasta el 28 de junio del año 1808". València: 1810.

10. VICENT BOIX: "Historia de la ciudad y Reino de Valencia" València 1845

Una vegada posades en retirada les tropes espanyoles, les forces que encara quedaven al comandament de Saint-Marcq van anar cap a València, mentres que molts altres van triar el camí de Paterna, creuant el Túria, des d'on aquella immillorable talaia que suposaven els seus altiplans controlaven els moviments dels francesos¹¹.

Tornant al relat de les evolucions de l'exèrcit francès, el dia 28 van ja cap a València pel camí de Quart. Era esta la zona natural d'atac, ja que s'evitava així l'impediment que suposaven tant la Ciutadella com el riu. Com abans s'ha mencionat, la ciutat ja portava temps ocupada en la seua fortificació, en vista de l'arribada de l'enemic. Es va concentrar la població sobretot al llarg de la muralla tocant a la Porta de Quart (prestant tam-

bé especial atenció als baluards pròxims de Santa Caterina, Sant Josep, Sant Vicent i Santa Llúcia), per on se suposava l'atac francès. L'enemic va començar l'assetjament aquell mateix dia 28. El seu atac frontal no contava, no obstant això, amb el continu foc de canons i metralla que rebia des de l'interior. Açò va obligar els francesos a resguardar-se. Amb la seua artilleria a penes van poder aconseguir danyar la porta de Quart ni les seues torres. La tradició conta que les marques que encara hui poden veure's són les restes de la metralla que es va descarregar aquell dia contra esta entrada a la ciutat de València.

A més, les divisions que s'havien dispersat després del combat de Sant Onofre, i que havien quedat a cura del magatzem de pólvora de Paterna, van servir per a, des de la rereguarda, castigar els enemics des de l'altra part del riu, la qual cosa els va obligar a reforçar la seua defensa tocant a l'ampit del riu a l'altura de la Petxina.

Els combats van cessar a la nit, i els morts entre els atacants es comptaven per més de dos mil. Al matí següent, entre la incredulitat i l'alegria dels defensors, les tropes franceses van començar la retirada. Moncey va posar rumb a Almansa, per a finalment dirigir-se a Madrid.

Les autoritats locals, en reconeixement a tan heroica defensa, no van tardar a col·locar dos làpides en marbre amb lletres d'or en la Porta de Quart,

11. JUAN PRIEGO LÓPEZ: "Guerra de la Independencia, 1808-1814" Editorial San Martín, 1972

que resaven així:

*“La Patria agradecida a su valientes ciudadanos,
por el gran servicio que hicieron
a la religión al Reyno y a los hogares de sus abuelos
ahuyentando destos muros en 28 de junio de 1808 a Moncey
con grande estrago de las huestes de Napoleón
conservando así esforzadamente la ciudad a su Rey
por decreto de la Sup. Junta de Gobierno
puso esta memoria.*

*A. MDCCCIX. El II del Reynado de N.
Fernando VII”*

A estos esdeveniments, va seguir una certa tranquil·litat en territori valencià, sense que això suposara el descuit en les seues obligacions amb la resta del país en la lluita contra el francès. I valga açò tant per a la capital com per als pobles circumdants, inclosa Paterna. D'esta manera es comprova en la referència de Vicent Boix, qui diu amb relació d'allò

que s'havia recaptat en la tresoreria de València l'any de 1809, que apareixen 825 rals de billó per:

“lo comisado por la partida de guerrilla de Paterna, y destinado a los fondos de fortificación, ochocientos veinticinco reales”¹²

Però la tranquil·litat no seria eterna, i en 1810 es conta una nova incursió de les tropes invasores, i de nou la ciutat de València com a últim objectiu en el seu avanç. En esta ocasió, l'encarregat de dirigir a l'Exèrcit Imperial va ser el Mariscal Comte de Suchet. En esta ocasió, la incursió no es va fer pel mateix camí, sinó que, procedents del nord del Regne, la zona d'ocupació se centrava en la vora esquerra del riu Túria. Per tant, Paterna va ser immediatament ocupada pels francesos, i el polvorí veí controlat pels ocupants. Comptaven els

12. VICENT BOIX: “Historia de la ciudad y Reino de Valencia” València 1845.

francesos amb una línia que amenaçava la capital que anava des de la mateixa Paterna fins als voltants del Grau. L'ocupació dominava els ravals d'Alboraia, el carrer Morvedre i la Saïdia. Els abusos que es conten de l'estada francesa en les poblacions pròximes a la ciutat de València són nombrosos, sent tal vegada el més destacat el perjudici ocasionat a una de les imatges més venerades en la capital i el seu entorn: el Crist de la Fe de l'Església de Santa Mònica. Així queda reflectit en el Diari de Mallorca¹³:

“Qual torrente impetuoso que todo lo arrastra tras sí, no pudiendo ya distinguirse lo que han sido edificios o hermosas praderas, del propio modo la invasión de los franceses han assolado las campiñas que rodean a la fértil Valencia. Parecían furias desatadas desde que pasaron por Murviedro, no dexando ni barracas ni poblaciones que no hayan incendiado, assolado o saqueado. Meliana, Buchasot, Foyos, presentan el triste aspecto de un cementerio, Puig se ha horrorizado al ver sus casas incendiadas, el templo de Meliana como Troya quedó hecho un montón de cenizas, y en todas partes no se oyen sino míseros lamentos, ayes de desconsuelo y espantosa aflicción.

¡Cómo lloraran los religiosos de Sta. Mónica (Agustinos descalzos) al ver las santas imágenes entre llamas, demolidos sus altares y la milagrosa efigie del Cristo de la Fe destrozada, escupida, y baxo los pies de unos hombres sacrílegos!”

I es necessari tal vegada en este punt, avançar uns anys en el temps, ja que es dóna la curiosa circumstància que l'església de Santa Mònica tornarà a tindre la seua disputa, en esta ocasió en relació amb la Vila de Paterna a propòsit d'una part del seu altar que curiosament, després de la invasió napoleònica, acabara en esta última població. Així s'infereix després de la lectura d'un expedient trobat en l'Arxiu del Regne de València¹⁴. L'expedient en si a què es fa referència, es realitza a instància del Pare Prior del convent de Santa Mònica. En ell, se sol·licita el reintegrament d'un encaixonat de la sagristia del dit convent, el qual s'al·lega que es conserva de forma improcedent en l'Església de Paterna, fruit de les espoliacions que els llocs sagrats patiren durant l'ocupació francesa. El rector de la Vila, el senyor Manuel Carbonell, raona que *“esta Parroquial y Villa, por haberle destruido y acabado quanto tenían, logró con Memorial y Decreto del Colegio del B. S. Patriarcha, dicha tapanta y ocho ca-*

13. Diari de Mallorca, 6 d'abril de 1810

14. Arxiu del Regne de València. Escribanies de Cambra. Any 1816, expedient 58

jones”. Reconeix no obstant la titularitat de la part de la Sagristia a favor dels agustins de Santa Mònica, mes pretén que siguen estos els que es facen càrrec dels gastos ocasionats per la reinstal·lació. Després de diversos tira i afliuxa, el 13 de novembre de 1816 es notifica a les parts la resolució següent:

“Hágase saber al Cura y Junta de Fábrica de la Iglesia de la Villa de Paterna que dentro de nueve días devuelva al Convento de Santa Mónica de Agustinos descalzos extramuros de esta ciudad el encajonado de Sacristía que reclama el P. Prior del mismo bajo apercibimiento de lo que haya lugar, y si razón o motivo hubieren para no hacerlo acudan a deducirlo a este tribunal dentro del mismo término.”

Tornant a la situació després de l'arribada de Suchet davant de les muralles de València, hauria que dir que en esta ocasió de nou no es possible l'empresa francesa, ja que el Mariscal es dóna compte que no posseïx suficient força militar com per a doblegar la defensa dels valencians. Les tropes imperials es retiren, però esta primera incursió de Suchet no serà l'última que farà. Més bé, serà l'assaig per a la definitiva que s'aconseguirà any i mig més tard.

05. La rendició de València

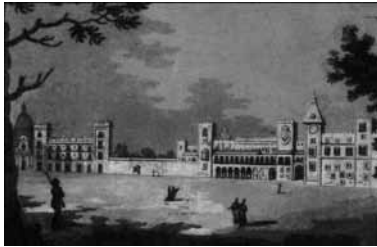
En el transcurs de l'any 1811 l'objectiu que s'havia marcat Napoleó Bonaparte estava pròxim a la seua consecució. El territori espanyol estava quasi enterament sota el seu domini, a excepció d'alguns escassos illots de resistència, com podien ser els territoris de Múrcia, Galícia o València.¹⁵

Davant d'esta circumstància, el màxim governant francès està obstinat en la presa de l'antic Regne de València i la seua capital, i per a tal empresa torna a comptar amb les qualitats militars del Mariscal Suchet. Davant de l'evidèn-

15. LA VALENCIA NAPOLEÓNICA – En “Historia de Valencia”. Editorial Prensa Valenciana, 1999. Capítol 34.

Ramón Pérez y Pavía: “Apuntaciones sobre el Ejército de Valencia en 1811”. Datat en 1814. De la reedició en València: Museu Històric Militar, 2010. El Mariscal de camp Ramón Pérez va participar en la defensa de València, i va ser fet presoner. Va escriure a mode de diari els esdeveniments que va viure en primera persona aquells dies.

cia d'estos plans, els mandataris espanyols encarregats de la contraofensiva encarreguen la defensa de València al prestigiós militar Joaquín Blake. Este arriba a mitjan agost a la ciutat amb el Segon i Tercer Exèrcit, i decideix sense dilació la fortificació de la plaça a fi d'evitar una fàcil victòria francesa. I és en este moment quan considera que certs edificis existents a l'altre marge del riu constitueixen un perill, ja que l'experiència de la incursió anterior demostrava que eren destacades fites ofensives i defensives per als ocupants. En esta circumstància es decideix la demolició de diverses construccions dels raval d'Alboraia, Morvedre i Saïdia, entre les quals es trobava el Palau Reial i el convent de la Saïdia, conservant-se afortunadament els de Santa Mònica i Sant Joan de Ribera.

Les notícies llavors no podien ser més descoratjadores, ja que una vegada caiguda la ciutat de Tarragona a mitjan d'eixe any, Suchet trobava via lliure per a la incursió cap al Regne de València. Es va decidir llavors concentrar la defensa del territori valencià en la ciutat de Sagunt,

i en especial el baluard que suposava el seu castell. Era el mes de setembre, i uns 3.000 hòmens van esperar l'arribada de l'enemic en la mil·lenària fortificació.

El xoc no tardaria a produir-se, trobant-se a l'octubre ambdós exèrcits cara a cara. Abans de l'assetjament de Sagunt, les tropes franceses van derrotar les hosts expedicionàries que intentava trencar el setge. Després d'esta batalla, Suchet va enviar els seus soldats sobre el Túria i va prendre Sant Miquel dels Reis, així com els voltants de València el 26 del mes d'octubre, el mateix dia que es va rendir Sagunt. Així ho reflectien les cròniques franceses¹⁶:

“Dans le journée même (26 octobre), la division Haber occupa le faubourg de Serrano et le port de la ville. La division Harispe prit position a Beniferri et a Paterna...”

Van quedar per a la salvaguarda de València uns 20.000 hòmens. L'exèrcit defensor es va situar en una línia que anava al llarg del Túria des de Manises. S'aprofitava així l'avantatge defensiu que proporcionava el riu i la seua xarxa

16. ABEL HUGO: “France Militaire. Histoire des Armées françaises de terre et de mer de 1792 a 1833” Paris, 1837.

de séquies. A Manises, Quart i Mislata es van disposar les tropes del general Nicolás Mahy.

Els francesos van avançar pel marge esquerre el dia 2 de novembre, i el 3 es van situar a Paterna per a des d'eixe punt passar el riu i prendre Quart i Manises. Al no aconseguir-ho, es va mantindre en la posició. Una carta trobada en l'Arxiu Històric Nacional dóna compte d'estes escaramusses. En ella, s'informa de certs enfrontaments entre tropes del general Mahy i els ocupants francesos, que en un moment donat han de fugir.¹⁷

No obstant això, el gros de les forces franceses va aconseguir establir-se a Paterna. S'estenien al llarg de l'horta per Sant Miquel dels Reis i Benimaclet fins al Grau, des d'on van prendre els barris d'Alboraia, Morvedre, Saïdia i Marxalenes. És la mateixa posició que al 2010, com relata Pérez¹⁸:

“Las dos acequias mayores de Moncada y Manises encierran la espaciosa huerta de la ciudad, y las lomas cortadas del pueblo de Paterna, situado a la izquierda del Guadalaviar al frente de Quarte y Manises, forman un mirador que descubre perfectamente la parte que existe a la derecha del río...”

Per tant, era el Túria l'element que delimitava el punt de fricció de l'un i l'altre exèrcit, afavorint les contínues escaramusses que es van produir. Els francesos, amb escassa força d'atac per a prendre la ciutat, van fortificar Paterna i el Grau:

“Los naturales de Paterna habían construido en 1808 un reducto en las alturas del almacén de pólvora, el mismo que estaba abandonado desde aquella época y que habilitaron los enemigos, añadiéndole otras obras de campaña propias para asegurar el costado derecho de la posición que ocupaban. Cualquier empresa que se hubiese intentado para impedirlo desde Manises hubiera sido inútil y absolutamente descabellada; porque dando por supuesto que les pudiese desalojar del puesto, no pudiendo conservarlo volverían a él en cuanto se dejase, sin que de la operación resultase otra cosa que el sacrificio de la gente que se destinase a la acción”

17. AHN, Osuna, CT.194,D.49: “Carta de Francisco Javier Lassala a Felipe Sáinz de Baranda [secretario general de Pedro Toledo Silva, XIII duque del Infantado], comentando diferentes enfrentamientos ocurridos entre tropas francesas y milicianos españoles, e informando de que el general [Nicolás] Mahy expulsó de Paterna (Valencia) a una división francesa que estaba allí acampada.” 5-11-1811.

18. Ramón Pérez y Pavía: “Apuntaciones sobre el Ejército de Valencia en 1811”. Datat en 1814. De la reedició en València: Museu Històric Militar, 2010

Davant de l'evidència d'esta eventual inferioritat dels gals, moltes altres forces van anar concentrant-se a Conca per a acudir en auxili de Suchet, i així assegurar l'èxit futur de la presa de València. Davant d'esta vinent arribada, tant a Paterna com a Sant Miquel dels Reis construïen els francesos *salchichones* i gabions (els *salchichones* eren una espècie de grans feixos de branques, mentres que els gabions consistien en uns cilindres plens de terra a fi d'amortir les bales enemigues)

Per tant, en 22 de desembre, l'exèrcit defensor es veia amenaçat no sols des de l'esquerra del riu, sinó per les forces que estaven en camí des d'altres regions.

Uns defensors que es disposaven de la manera següent: Nicolás Mahy s'assentava a Manises, Sant Onofre i Quart, Josep Pasqual de Zayas estava a Mislata, mentres que Joaquín Blake s'encarregava de la defensa de la ciutat de València.

El 25 de desembre avisaven els sentinelles des de la capital que de la Vila de Paterna eixien tropes amb carros, segons pareixia en direcció a Riba-roja. Es van suposar com a moviments de reconeixement, i no se'ls va donar major importància. Però el 26, inesperadament, les tropes franceses havien creuat per Riba-roja el riu i pres Quart aprofitant que ja havien rebut reforços d'Aragó. Així es relatava uns anys després¹⁹:

Passage du Guadalaviar:

“Tout était prêt le 26 decembre, au matin, por le passage du fleuve. Le général Harispe, a la tête de sa división soutenue par la cavalerie du général Boussard, le traversa au-dessus de Paterna, sur deux ponts de chevalets que l'on avait construits pendant la nuit.

(...)

Le général Reille traversa le fleuve avec sa división sur un pont de bateaux que l'on avait jeté en face de Paterna et vint flanquer la gauche du général Harispe.”

I “Le Moniteur” ho contava de la manera següent²⁰:

19. ABEL HUGO: “France Militaire. Histoire des Armées françaises de terre et de mer de 1792 a 1833” Paris, 1837

20. Le moniteur, 25 de gener de 1812

“Havent rebut el Mariscal els reforços que esperava, l'exèrcit es va posar en moviment per a passar el riu. La nit del 25 al 26 de desembre el capità d'enginyers Dupan va fer construir ràpidament, davall el foc dels posts enemics, dos ponts sobre cavallets a una llegua de Manises, més amunt de totes les preses d'aigua per a evitar que les tropes no es trobaren ficades entre sé-ques. A l'alba, tres divisions d'infanteria i tota la cavalleria van passar sobre estos ponts, fent replegar la cavalleria enemiga, dirigint-se sobre Torrent per a eixir immediatament al camí reial de Catarroja”

Arran d'esta incursió, van prendre Xirivella, i immediatament van anar sobre Mislata. L'exèrcit espanyol amb el general Mahy al capdavant, es va retirar precipitadament. València quedava per tant rodejada per les tropes franceses, i des de l'interior es va procedir a la seua defensa amb els efectius que havien pogut ser salvats davant de l'implacable avanç imperial.

La situació dins de la muralla es veia molt preocupant, i prompte es va pensar, per part de Joaquín Blake i altres oficials, que s'havia d'abandonar la ciutat i unir-se a la resta de l'exèrcit, del qual es desconeixia la seua situació. S'havia estès el pessimisme sobre la capacitat de defensa de la ciutat. Pel fet que el marge dret del riu estava totalment ocupat per l'exèrcit francès, es va especular de fugir per l'esquerra. El pla era eixir pel pont de Sant Josep, i travessar pel flanc dret de l'enemic entre Paterna i Sant Miquel dels Reis, dirigint-se per Burjassot a Bétera, i d'allí a Conca. Al temps, reben notícies de Mahy, el qual està fora de perill en algun punt entre Cullera i Alzira, per la qual cosa és pràcticament impossible comptar amb el seu suport. S'executa, per tant, la retirada tal com s'havia previst. Però només eixir la primera avançada, són rebuts amb un intens foc d'artilleria des de Marxalenes. Això va provocar el retrocés i retorn a intramurs. L'endemà, els francesos van enfortir eixe marge esquerre en previsió de noves temptatives de fuga.

Davant de l'evidència de la fugida, els ciutadans valencians van desconfiar de l'exèrcit, per la qual cosa van quedar altament abatuts i desmoralitzats. Mentrestant, els francesos realitzaven les obres oportunes per a l'assetjament de la ciutat. La intenció era rodejar-la completament.

A poc a poc els defensors van anar abandonant els bastions de Montolivet, el raval de Sant Vicent i Russafa, per la impossibilitat de defensar-los. Abandonada la línia, la matinada del dia 5 de gener els francesos van entrar per Montolivet, Sant Vicent, Russafa i el raval de Quart. Eixe mateix dia Suchet va començar a bombardejar la ciutat. Els oficials espanyols, després d'ardues deliberacions,

consideren oportuna la capitulació de València, fet que es produeix el dia 9 de gener de 1812.

06. València sota la dominació francesa

El 14 d'aquell mes de gener el mariscal Suchet entra triomfal per la porta de Sant Josep, i es presta a inaugurar l'etapa de domini francès de la ciutat, que durarà aproximadament any i mig. La caiguda de la capital es descriu així en el Diari de Mallorca²¹:

“Valencia rendida.

Si la toma de una plaza, si la invasión de una provincia hubiese de decidir la suerte de una nación esforzada, y resuelta a perecer antes que transigir con el más aborrecible de los tiranos; nuestro desconsuelo sería correspondiente a la pérdida de una patria que idolatramos, y baxo cuyas ruinas hemos jurado morir. Mas no... capituló Valencia, y la patria vive a despecho de sus enemigos.

Justo es sentir; pero desmayar no es permitido a quien tiene ultrajes que vengar, y magnanimidad bastante para oponerse a esos tigres feroces que se complacen en la desolación de los pueblos. Era Valencia una ciudad abierta; rodeábanla no fuertes e inexpugnables muros, sino débiles tapias incapaces de resistir al cañón; eran contra ella más de cuarenta mil soldados aguerridos: cedió a la enorme fuerza que contra sí tenía; y esto, que era preciso sucediera, de ningún modo debe abatir las almas generosas de los española, muchas veces vencedores, algunas vencidos, pero jamás subyugados.

El amor a la libertad no está vinculado a la conservación de un puesto fortificado, ni al éxito de una batalla; su fuego divino humea en los pechos de los que la aman; y allí vive, allí renace donde quiera que alguno de ellos alce su voz, y empuñe la espada contra la tiranía. Acordémonos del inmenso poderío de los persas, impotente contra el valor espartano, y el amor de aquel pueblo

21. Diari de Mallorca, 3 de març de 1812

a la libertad... No queremos amancillar nuestras pasadas glorias con un servil decaimiento, indigno de quien pelea por los únicos bienes que son deseables en la tierra, y sin los cuales la vida es para el hombre pundonoroso un martirio insoportable.

Mientras los españoles quieren ser libres, los triunfos del tirano serán vanos fantasmas... su imperio de muerte jamás se consolidará; conquistará provincias, tomará plazas, derrotará ejércitos; pero no por eso será señor de una nación que le aborrece... Viva en los corazones de los españoles ese justo furor de venganza que los anima, no se doblegue su ánimo grande con las desgracias; peleen, como hasta aquí, contra el usurpador que los aflige; que al fin no faltará un Pelayo que saliendo de la aspereza de los montes humille el orgullo de los enemigos de su patria.”

I els termes de la capitulació es van plasmar de la manera següent:

“Capitulación de Valencia.

Concluida entre S.E. el Sr. Mariscal del imperio conde de Suchet, comandante en jefe del ejército imperial de Aragón, y S.E. el Sr. General en jefe Blake, comandante del Segundo y Tercer ejército español, para la ocupación de la ciudad de Valencia.

Artículo 1º.

La ciudad de Valencia será entregada al ejército imperial: la religión será respetada: los habitantes y sus propiedades protegidos.

Artículo 2º.

No se hará pesquisa alguna en cuanto a lo pasado contra aquellos que hayan tomado una parte activa en la guerra, o en la revolución. Se concederá el término de 3 meses al que quiera salir de la ciudad con la autorización del comandante militar, para que pueda transportarse a cualquiera otro destino con su familia y sus bienes.

Artículo 3º.

El ejército saldrá con los honores de la guerra por la puerta de Serranos: depondrá las armas a la parte opuesta del puente, sobre la orilla izquierda del Guadalaviar. Los oficiales conservarán sus espadas, como asimismo sus caballos y equipajes, y los soldados sus mochilas.

Artículo 4º.

Habiendo ofrecido el Excmo. Sr. General en jefe, el Sr. Blake, devolver los pri-

sioneros franceses, o aliados de éstos, que se hallen en Mallorca, Alicante o Cartagena, igual número de prisioneros españoles, quedará en las plazas ocupadas por los franceses, hasta que el canje pueda concluirse hombre por hombre, y grado por grado. Esta disposición será extensiva a los comisarios y otros empleados militares prisioneros por ambas partes.

El canje se hará sucesivamente, y empezará desde la llegada de las primeras columnas de prisioneros franceses, de que se dará aviso por el Sr. General Blake.

Artículo 5º.

Hoy 9 de enero, luego que la capitulación esté firmada, algunas compañías de granaderos del ejército imperial, mandadas por coroneles ocuparán la puerta de la Mar y Ciudadela.

Mañana a las 8 de ella saldrá la guarnición de la plaza por la puerta de Serranos, al paso que 2.000 hombres lo verificarán por la de S. Vicente para dirigirse a Alcira.

Artículo 6º.

Los oficiales retirados que actualmente se hallan en Valencia, quedarán autorizados a permanecer en la ciudad si gustan, y se procederá a los medios de asegurar su subsistencia.

Artículo 7º.

Los comandantes de artillería, ingenieros, y el comisario general del ejército, entregarán a los generales y comisarios franceses, cada uno por la parte que le concierne, el inventario de todo lo que dependa del servicio de su ramo respectivo.

Valencia 9 de enero de 1812. Firmada el general de división José de Zayas, encargado por Excmo. Señor General Blake. Le general Chef d'Etat major de l'armée imperiale d'Aragon. St. Cynruges. Chargé de pouvoirs par Mr. Le marechal Comte Suchet.

Convengo en la anterior capitulación. Joaquín Blake. J'approuve la presente capitulation. Le marechal de l'empire Comte Suchet."

El comandament de la ciutat va ser concedit al Baró de Robert, nomenat Comandant Superior de València. Una de les primeres mesures va consistir en la supressió d'ordes religiosos i desterrament d'alguns dels seus integrants. Dels ordes es produeix la confiscació de béns, a fi de dedicar la seua venda als gastos de guerra. Va tindre Suchet no obstant això bona relació amb l'arquebisbe

de València Joaquín Company, com en línies precedents ja es va apuntar, raó per la qual este últim va ser titlat d'afrancesat (cal remarcar que la capitulació arreplegava el respecte per la religió catòlica).

Suchet, per la seua banda, des d'eixos primers instants d'ocupació adoptava el títol nobiliari de Duc de l'Albufera. Quant al govern de la ciutat de València, el més destacat d'eixos inicis d'ocupació va ser el fet que els membres de l'Ajuntament van continuar ocupant els seus càrrecs, fins que el set de març es constituïra el nou consistori, de tint afrancesat.

En línies generals, Suchet va tindre bon tracte cap a València. Com a exemple de la seua acció, va mantindre el Tribunal de les Aigües, va realitzar diverses reformes en la ciutat i el seu entorn (reconstrucció de l'horta, organització de la Hisenda, disseny de jardins com el Parterre i la Glorieta, Museu de Pintura Pio V. Segons José Luis Arcón²² conta en el fascicle de Prens Valencià sobre la Guerra de la Independència, el benestar aconseguit va fer que la ciutat s'inclinara per la causa napoleònica, rebent càlidament Josep I en l'estiu de 1812, qui va establir ací la seua Cort. I és que al juny d'eixe any parteix una comissió cap a Madrid per a mostrar els seus respectes al Rei, i demanar rebaixes en els impostos al Regne. A causa del perill de l'avanç hispano-britànic, va decidir el monarca acompanyar a l'expedició de tornada a València. El 27 d'agost estava a Xàtiva, i el 30 ja va fer entrada en la capital, allotjant-se al Palau del Comte de Parcent. Va tornar a Madrid a finals d'octubre.

Cal significar que durant eixe període d'absència del monarca francès, la capital espanyola, de nou en mans espanyoles després de la batalla dels Arapiles, va estar governada per una dupla de dos alcaldes, que van ser el marquès d'Iturvieta i el comte de Villapaterna.

Mentre s'ocupava de l'administració de la ciutat de València i el seu Regne, Suchet continuava treballant en pro de la victòria total contra els insurgents espanyols. Així, la Hisenda municipal rep una sèrie d'aportacions que aniran destinades als distints fronts. Com a exemple d'això, per decret del 22 de març de 1812 el mariscal encarrega una recaptació extraordinària per a abastir de 31.267 parells de sabates i 4.354 parells de botes a l'Exèrcit d'Aragó. La contribució assignada a Paterna seria de 6.679,12 quinzets, del total de 1.126.772 quinzets.

Un altre cas semblant s'aprecia en un escrit que actualment s'exposa en el Saló de Plens de l'Ajuntament de Paterna, gràcies a la donació de qui fóra el

22. LA VALENCIA NAPOLEÓNICA – En "Historia de Valencia". Editorial Prens Valencià, 1999. Capítol 34.

seu alcalde l'any 2003, en Francisco Borruey. En efecte, el document ve signat el 8 de febrer de 1813, i fa la relació següent:

“La Justicia y Municipalidad de la Villa de Paterna certificamos: que según declaración fijadas de los Peritos Pedro Ximeno y Mariano Valls, vecinos de la misma los precios de los artículos suministrados al Ejército Imperial durante el mes de marzo del año mil ochocientos y doce con los siguientes:

Diez y ocho arrobas y media de vino que se entregaron y costaron...330 reales.

Cinco arrobas y una libra de arroz que se entregaron y costaron...285 reales.

Doscientos arrobas de leña que hacen cincuenta quintales a seis reales vellón por cada uno...300 reales.

Quarenta y ocho raciones de yerba a real y catorce maravedís de vellón...67 reales 26 maravedís.

Cuyas partidas componen...282 reales 26 maravedís.

Cuyos suministros son los comprendidos en los Bonos o documentos que acompañan. Y para que conste lo firmo.

Paterna 8 de febrero de 1813.

Vicente García Salvador.- Fiel de Fechos.”

Els revessos militars que van patint els francesos al llarg de l'any 1813 obliguen el monarca imposat a retirar-se cap a la frontera del seu país natal. El duc de Wellington derrota l'Exèrcit Imperial a Vitòria el 21 de juny d'eixe any. Això obliga a Suchet a abandonar València per a acudir en auxili del seu Rei. La marxa del mariscal de la capital del Túria es produeix el 5 de juliol, i posa rumb a Barcelona. Acaba així el període de domini francès en terres valencianes. Com a colofó, el Tractat de Valençay de l'11 de desembre de 1813 posa fi a les hostilitats franceses i a l'anomenada Guerra de la Independència, endinsant-se Espanya en la seua contemporaneïtat, i fluctuant entre avanços en la configuració democràtica d'Estat modern i la regressió induïda per l'acció dels estaments més conservadors.

07. Conclusió

La Guerra de la Independència, que començarà en 1808 i es prolongarà durant sis anys, va suposar per a Espanya un abans i un després en la seua història. I és que no va ser una guerra que només decidira quina dinastia regiria el país en un futur. Al contrari, va servir perquè Espanya iniciara un nou caminar, amb una nova relació entre la Corona i els seus súbdits. I és que l'emergent burgesia aprofitaria la conjuntura perquè les seues tesis econòmiques i polítiques, basades en l'estat liberal, s'obriera pas seguint la tònica de la majoria dels països europeus. I si es va lluitar contra l'invasor francès, els elements més reaccionaris no van poder contindre l'entrada de les idees que van sorgir en el país veí amb la revolució de 1789.

Per la seua banda, Paterna també se'n pujaria al tren de la modernitat, que encara que fóra una població que va continuar depenent enormement de l'agricultura durant el segle XIX, va deixar arrere les traves que suposaven l'estat feudal ja extint. De fet, gradualment va veure aparéixer una major quantitat d'inversors de fora de les nostres fronteres, com serà a mitjan centúria l'entrada de la família Trenor.

En definitiva, una Guerra de la Independència de què València i Paterna també van tindre el seu protagonisme, el qual s'ha intentat mostrar en les pàgines que precedeixen.

08. Bibliografia

- Arcón Domínguez, José Luis: "Sagunto: la batalla por Valencia". València: Museu Històric Militar Regional de València, 2002.
- Artola, Miguel: "La Guerra de la Independencia". Pozuelo de Alarcón : Espasa, 2008.
- Boix, Vicent: "Historia de la ciudad y Reino de Valencia" València 1845.
- Cavanilles, Antoni Josep: "Observaciones sobre la historia natural, geografia, agricultura, poblacion y frutos del Reyno de Valencia". Madri: Imprenta Reial, 1795.
- Cuenca Toribio, José Manuel: "La Guerra de la Independencia: un conflicto decisivo (1808-1814)". Madrid : Encuentro, 2008.
- "Elogio fúnebre de los valencianos que murieron en defensa de su patria la tarde del 28 de junio de 1808". València : Paris-Valencia, 1994.
- Esdaile, Charles: "La Guerra de la Independencia". Barcelona : RBA, 2006.
- Gámez, Félix: "Don Manuel Pando Fernández de Pinedo. IV Comte de Villapaterna i Marqués de Miraflores", En Revista Algorgí, n. 8. Paterna: OMUV, 2008.
- García Guijarro, Luis: "La Guerra de la Independencia y el guerrillero Romeu". Madrid : [s.n.], 1908.
- Genovés Amorós, Vicent: "València contra Napoleó". València : L'Estel, 1967.
- Gimeno, María José: "La venta de la Villa de Paterna en el siglo XVIII", en Llibre de Festes en honor del Santíssim Crist de la Fe y Sant Vicent Ferrer: Paterna, 1994.
- Hernando Serra, María Pilar: "El Ayuntamiento de Valencia y la invasión napoleónica". València : Universitat de València, 2004.
- Hugo, Abel: "France Militaire. Histoire des Armées françaises de terre et de mer de 1792 a 1833". Paris, 1837.
- "La Guerra de la Independencia, 1808". Valencia : Reial Mestrança de Cavalleria, 2009.
- "La Valencia Napoleónica" – En "Historia de Valencia". Editorial Prensa Valenciana, 1999. Capítol 34.
- Martínez Colomer, Vicent: "Sucesos de Valencia. Desde el día 23 de mayo hasta el 28 de junio del año 1808". València: 1810.

- Morales, Asensio de: "Catedrales de España. Privilegios y escrituras que se hallan en el Archivo y tumbo de las siguientes catedrales". Manuscrit de la Reial Acadèmia de la Història.
- Pérez Galdós, Benito. "Guerra de la Independencia". Madrid : Algaba, 2008.
- Pérez y Pavía, Ramón: "Apuntaciones sobre el Ejército de Valencia en 1811". Datat en 1814. De la reedició en València: Museu Històric Militar, 2010.
- Priego López, Juan: "Guerra de la Independencia, 1808-1814" Editorial San Martín, 1972.
- Rico, Juan: "Memoria histórica de lo ocurrido en Valencia en su gloriosa revolución desde 23 de mayo de 1808, hasta fines del mismo año, y de la causa formada contra el Padre Fr. Juan Rico, Vicente González Moreno, Narciso Rubio y otros". Cadis : en la oficina de Nicolás Gómez de Requena, 1810.
- Suchet, Louis Gabriel: "Memorias del Mariscal Suchet, duque de la Albufera, sobre sus campañas en España, desde 1808 hasta 1814". Zaragoza : Institució Ferran el Catòlic, 2008.

09. Index d'il·lustracions per pàgines

- **15.** Constitució espanyola de 1812.
- **17.** Imatge de la Vila de Paterna d 1690, conservada al Museu Pius V.
- **19.** Mapa de la Particular Contribució de València. Pertany a l'obra de Cavanilles.
- **21.** Arxiu Històric Nacional. "Pruebas para la concesión del Título de Caballero de la Orden de Calatrava de D. Antonio de Pando y Bringas". OM-Caballeros-Calatrava-Exp. 1943, any 1731.
- **22a.** Escut del Comte de Villapaterna al Palau de Miraflores de Madrid.
- **22b.** Escut del Comte de Villapaterna al Palau de Paterna.
- **25.** Arxiu Municipal de Paterna. Pressupostos Municipals, 1823.
- **26.** Portada del col·loqui: "Discret rahonament...", conservat a la Biblioteca Valenciana.
- **28.** Francisco de Goya, "La família de Carles IV", 1800.
- **28.** Antiga imatge del Stm. Crist de la Fe de Paterna. Principis segle XIX.
- **30.** Joaquim Sorolla, "El Crit del Palleter", 1884.
- **31.** Els records de l'atac de Moncey a Manises i Quart de Poblet.
- **33.** "Ataque de Valencia". Dibuixat per V. López entre 1808 i 1810. Apareix a "Sucesos de Valencia desde el día 23 de mayo hasta el 28 de junio del año 1808". València, 1810.
- **34.** Església de Santa Mónica. Col·lecció Francesc Jarque.
- **37.** Imatge del Palau Reial de València.

DIVULGACIÓ

Vicent Andrés Estellés, la gran veu poètica de l'Horta Nord, i Paterna en la poesia estellesiana En l'«Any Estellés» de l'AVL

ALBERT PÉREZ I MARCO

Cap de l'Àgència de Promoció del Valencià de l'Ajuntament de Paterna

01. INTRODUCCIÓ

Sens dubte Vicent Andrés Estellés és la major figura literària que haja donat mai l'Horta Nord, la nostra comarca, al llarg dels segles. Fa 20 anys que ens va deixar, que la gran veu poètica de l'Horta Nord es va silenciar en un dia de primavera de 1993.

L'Acadèmia Valenciana de la Llengua va declarar 2012 com "Any Estellés", amb actes a celebrar principalment al llarg d'enguany, 2013. Per això, recordant la seua gran figura i la seua dedicació a la poesia en valencià i a la dignificació de la llengua²³, des de l'Agència de Promoció del Valencià, i des d'esta publicació per a difondre la llengua i la cultura de Paterna, de l'Horta Nord i de la Comunitat Valenciana, li tributem este homenatge i sincer record.

23. Només va escriure un llibre en castellà arran de la mort de la seua primera filla en 1956. El volum, *Primera soledad*, va ser publicat en 1988.

Vicent Andrés Estellés, la gran veu poètica de l'Horta Nord, i Paterna en la poesia estellesiana

ALBERT PÉREZ I MARCO

L'HOME

El fill del forner

Fill de Vicent Andrés, de Borbotó, i de Carmen Estellés Muñoz, de Burjassot, Vicent Andrés Estellés va nèixer a l'Horta Nord, a la localitat veïna de Burjassot el 4 de setembre de 1924. El pare de Vicent era forner, i es va casar amb la filla d'un altre forner, de Burjassot, de malnom "Nadalet", a qui li deien Manuel Estellés Sancho, casat amb Presentación Muñoz Suay.

El pare d'Estellés era un home sense estudis, que no sabia llegir ni escriure. La mare no sols sabia llegir, sinó que llegia molt, sobretot novel·les. Apunta Vicent Senent que potser d'això li vinguera la vocació literària al poeta, cosa que el mateix Estellés va explicar.

Els anys 30

La vocació literària es va desvetllar molt prompte en Vicent Andrés Estellés, però no per la faceta de la poesia sinó pel teatre, tot i que pels volts dels anys 1935-36 ja va començar a escriure poesia. Fou aleshores quan va esclatar la guerra civil espanyola que el va agafar amb solament 12 anys. Ja havia començat a escriure algunes peces teatrals que ell anomena "de combat". La guerra fa

que deixi els estudis, però llig una gran quantitat de llibres que li deixa un veí. Entre les lectures d'aquella època hi ha poemes de García Lorca i Antonio Machado, de Mossèn Jacint Verdaguer, de Teodor Llorente, de Josep Maria de Sagarra, de Josep Carner... La família no es va exiliar, però va haver de cremar alguns llibres, atès l'empresonament de persones que tenien llibres prohibits. Acabada la guerra, va començar a treballar de forner, com el seu pare; després, d'orfebre, de mecanògraf i d'ordenança.

La circumstància bèl·lica va ocasionar que Estellés no estudiara el batxillerat, perquè la guerra interrompé els seus estudis. Després del període escolar, en eixos anys va aprendre els oficis a que ens hem referit. Mentrestant, la guerra espanyola canviava el panorama literari i seguint el govern de la República que es va instal·lar a València en el mes de novembre de 1936, molts intel·lectuals s'havien traslladat a la capital valenciana, entre ells el poeta de la generació

Vicent Andrés Estellés, la gran veu poètica de l'Horta Nord, i Paterna
en la poesia estellesiana

ALBERT PÉREZ I MARCO

del 98 Antonio Machado²⁴, que amb la seua família va residir a Rocafort, també poble de l'Horta Nord.

Precisament a Machado el recordarà el poeta en un poema titulat així, "Antonio Machado", contingut en el llibre *Balanç de mar*:

*A Rocafort, el 36, un home
veia pujar la fratricida lluna*

Però al mateix temps es va aficionar a la poesia i la literatura en general, i conegué la poesia, ja que un oncle seu li va proporcionar molts llibres, en part en la nostra llengua, amb autors com Pablo Neruda, Ausiàs March, Jacint Verdaguer, Carner, Riba, Salvat-Papasseit, Bartomeu Rosselló-Pòrcel, els autors que més el varen influir en eixa etapa.

Sens dubte, la guerra i la postguerra tingueren una notable influència en la seua obra poètica. Retrata amb mestria la foscor, la tristor, la penúria d'aquells "anys amargs". En estos anys va començar a escriure teatre.

La postguerra

En aquella època d'amargor i dolor, anys foscos, comença estudis de periodisme en 1942 i en acabar-los, en 1945, fa el servei militar als pirineus de Navarra. Tornat a València, en 1948 entra a treballar al diari *Las Provincias*.

A l'agost de 1947 coneix la seua núvia, Isabel Lorente Riva, de Gandia, una funcionària de l'Ajuntament de València, filla d'un advocat. És en esta època quan ja comença a escriure poesia en valencià. Els primers versos en la nostra llengua els havia fet per a un llibret de falla, de la ciutat de València, la falla del carrer del Salvador. Tenia quinze o setze anys, o siga allà per l'any 1940.

Anys 50

Es casa en 1955 amb Isabel Lorente, però abans, en 1953, publica el seu primer llibre de versos: *Ciutat a cau d'orella*, en l'editorial Torre.

El matrimoni va durar, doncs, trenta-huit anys. Isabel, nascuda l'1 de setembre de 1926, sobreviuria al poeta 13 anys, puix que va morir el 21 de maig

24. Antonio Machado (Sevilla, 1875-Cotlliure, França, 1939) té un carrer dedicat a Paterna.

Vicent Andrés Estellés, la gran veu poètica de l'Horta Nord, i Paterna en la poesia estellesiana

ALBERT PÉREZ I MARCO

de 2006²⁵. A l'any següent del casament, el matrimoni Estellés, que s'havien instal·lat a València, són pares d'una xiqueta, el 27 de novembre, a qui posen el mateix nom de la mare. Però esta xiqueta, Isabel, es va morir molt prompte, l'1 de març de 1956²⁶, quan comptava solament tres mesos d'edat.

La xiqueta morí a Burjassot, i el dia 4 de març el matrimoni tornava a València. Dedicats a la seua filla absent són els llibres titulats *La nit*, i *Primera soledad*, este segon en castellà. El primer el publicaria prompte, però l'altre hagué d'esperar més de trenta anys per a veure finalment la llum en 1988. Després de l'infaust succés, naixerien altres dos fills, Vicent i Carme (o Carmina).

En eixa dècada treballa al diari i escriu poesia, molta poesia que, una bona part, es publicaria en les dècades següents; i guanya o queda finalista en alguns premis literaris. Un dels premis més importants és el València de Literatura de 1958. Ja hem dit que en 1953 publica *Ciutat a cau d'orella*, però també en aquell mateix any i els següents escriu altres poemaris que donarà a la llum pública més endavant. Així mateix ofereix als lectors *La nit*, en 1956.

Anys 60

És una època que a Las Provincias ja no està Martí Domínguez. Estellés, professionalment la passa al diari, dirigit per José Ombuena Antiñolo, algú que va expressar públicament opinions contràries al pensament lingüístic del poeta de Burjassot. Mentretant este guanyava en 1966 el Premi Ausiàs March de Gandia i publicava en l'Editorial Torre *L'amant de tota la vida*.

Anys 70

Els anys 70 representarien per una banda la gran eclosió poètica, ja que no deixà de publicar llibres, i va iniciar les seues Obres completes; i d'una altra s'esdevingué el seu acomiadament com a periodista de Las Provincias, però també el compensaren premis i reconeixements. No obstant, 1979 va ser un any decisiu, ja que l'homenatge a Burjassot en aquell any portà aparellada una decisió, pel conflicte sorgit, de deixar el seu poble natal.

Benimodo. Anys 80

A Benimodo, poble de la comarca de la Ribera Alta, es va traslladar Estellés

25. Informació del diari Levante (23/05/2006)

26. Data que dona el mateix poeta en *Primera soledad*, encara que en el cementeri de Burjassot, figura el dia 27 de febrer.

Vicent Andrés Estellés, la gran veu poètica de l'Horta Nord, i Paterna
en la poesia estellesiana

ALBERT PÉREZ I MARCO

arran dels successos de Burjassot en 1979, quan el monument dedicat en homenatge va sofrir actes vandàlics. Va pensar que el seu poble ja no el volia i decidí que no hi tornaria més. Però, finalment, encara va tornar-hi, arran de la seua darrera malaltia, a principis dels noranta.

Vicent Andrés Estellés havia conegut Benimodo a través de Rafael Armengol²⁷, artista i pintor natural d'aquella localitat. En la seua primera visita al poble el van captivar la seua gent i els seus costums, i per això va determinar adquirir-hi una casa per a passar temporades en el poble, i al mateix temps es va integrar en la vida social de la població i en els seus moviments culturals.

En 1984 l'Ajuntament de Burjassot va regalar a Estellés el bust de 1979 i el poeta se'l va emportar a Benimodo, on quedà depositat a la Casa de la Cultura.

De nou a Burjassot

La dècada dels huitanta havia colpit Estellés amb l'agreujament de la seua malaltia, en anys que passa a Benimodo, on es consagra amb força al conreu dels diferents gèneres literaris: vers, prosa, teatre...

En la darrera etapa de la seua vida, ja havent-se agreujat la malaltia, el poeta va tornar al seu Burjassot natal per a estar amb la família²⁸, ja que els seus dos fills resideixen en la ciutat de les Sitges.

L'adéu al poeta

Un dissabte tot just encetar la primavera, ens deixava el nostre poeta, "el poeta del poble". Era el 27 de març de 1993. Dilluns dia 29 va tindre lloc el soterrar. El funeral, a la parròquia de Sant Miquel Arcàngel de Burjassot, en valencià, oficiat per Eduard Arnau, rector de la parròquia. Es complia així amb la seua voluntat expressada en vers tants anys abans:

*A l'hora justa vull que a Burjassot,
a la parròquia on em batejaren,
toquen a mort²⁹.*

27. Rafael Armengol Machí, pintor i dibuixant (Benimodo, 1940).

28. En cadira de rodes se'l pogué veure a la plaça de l'Ajuntament de Burjassot el dia de la festa major del seu poble, el dia de Sant Roc, 16 d'agost de 1992

29. "El gran foc dels garbons" (103)

Vicent Andrés Estellés, la gran veu poètica de l'Horta Nord, i Paterna en la poesia estellesiana

ALBERT PÉREZ I MARCO

Al funeral i soterrar, una autèntica manifestació fúnebre que va omplir carrers de la ciutat burjassotera acudiren nombroses personalitats de la vida política, cultural i literària, encapçalades pel president de la Generalitat, Joan Lerma i l'alcalde i regidors de Burjassot, així com els alumnes de l'IES Vicent Andrés Estellés, i nombrosos ciutadans tant de Burjassot com d'altres poblacions.

Al cementeri i als sons de la Muixeranga, el cantant Paco Muñoz va recitar un poema de l'il·lustre finat.

Una làpida senzilla cobreix la seua tomba al cementeri del seu poble natal, amb la inscripció del seu nom, el de la seua muller i el de la filla Isabel, morta als tres mesos d'edat. Una làpida grisa com a record permanent d'un home brillant, que ens ha llegat una obra poètica immensa, d'una extraordinària qualitat reconeguda per tots els estudiosos i que continua vigent.

Memòria i record

Burjassot conserva la seua memòria amb una avinguda, que a més dóna nom a una parada de tramvia, un institut públic i una estàtua sedent en la plaça d'Emilio Castelar, la plaça de l'Ajuntament, i els premis literaris de la ciutat.

També porta el seu nom el premi de poesia dels premis "Octubre" de València, i, a més Alaquàs, Albal, l'Alcúdia, Bellreguard, Benimodo, Bétera, Burjassot, Canet, Carcaixent, Carlet, Cocentaina, Dénia, Elx, Estivella, Massamagrell, Moncada, Montserrat, Muro, Oliva, Ontinyent, Paterna³⁰, Picanya, el Puig, Puçol, Rotglà i Corberà, Sedaví, Torís, Torrent, la Vall d'Uixó, Villena, Xàbia, Xàtiva, Xirivella...³¹ Estos son alguns dels municipis de la Comunitat Valenciana que en el seu dia decidiren incloure el nom de Vicent Andrés Estellés en el seu nomenclàtor de vies públiques. València ho ha aprovat recentment.

30. A Paterna, al barri de Santa Gemma, existeix l'anomenat "carrer del Poeta Vicent Andrés Estellés". Juntament amb Burjassot, Moncada, el Puig i Puçol són poblacions de l'Horta Nord que compten amb una via pública dedicada al poeta.

31. Elaboració a partir de dades d'Internet

EL PERIODISTA

Amb només setze o dèsset anys, el després prestigiós poeta va publicar el seu primer article al diari "Jornada", de València, un diari vespertí de l'època, que s'havia fundat en 1941.

Als díhuit anys se'n va a Madrid, amb una beca per a cursar els estudis de periodisme, des de 1942 fins a 1945 en què va complir obligacions militars.

De retorn a València, entra al diari "Las Provincias" en 1948, quan n'era director Martí Domínguez Barberà³², qui a més també era escriptor. Si este diari el va fundar el poeta Teodor Llorente, el patricarca de la Renaixença, ara arribava al rotatiu valencià un altre poeta, a més de periodista, i també poeta en valencià.

En Las Provincias va realitzar tota classe de treballs periodístics i reportatges, passant per la crítica de llibres i de cinema, fins que en l'any 1958 va ser nomenat redactor en cap, càrrec que va exercir fins a la seua retirada forçosa vint anys després. També, amb el pseudònim de 'Roc', escrivia una columneta versificada en valencià.

En 1974, amb motiu del seu cinquanté aniversari, el diari li va fer una exaltació de la seua obra, presentant-lo com un gran poeta.

Tanmateix, solament quatre anys després el va considerar indigne i, aprofitant una malaltia, el van despatxar del periòdic degà. El periodista i poeta comptava aleshores 54 anys, però si deixava la faena periodística diària, la seua fecunditat de ploma poètica encara donaria molts fruits per a la literatura valenciana i per a la literatura en general.

EL POETA

De 1953 a 1970

Ciutat a cau d'orella havia quedat finalista del premi Óssa Menor de Barcelona de l'any 1953 i en 1956, amb *Donzell amarg*, va guanyar el premi de poesia inèdita "Cantonigròs", que es va publicar en 1958, a Barcelona; i eixe mateix any publica el segon llibre: *La nit*.

Després ve un llarg silenci, en què continua escrivint poesia, però no publica. Finalment, en 1965 apareix *L'amant de tota la vida*, també en Torre, i en 1970

32. Martí Domínguez Barberà, periodista, novel·lista i autor teatral. (Algemesí, 1908-València, 1984).

Vicent Andrés Estellés, la gran veu poètica de l'Horta Nord, i Paterna en la poesia estellesiana

ALBERT PÉREZ I MARCO

ix a la llum a Palma de Mallorca *Lletres de canvi*. Mentrestant havia guanyat el Premi el València de Literatura, de 1958, atorgat per la Diputació Provincial, amb *La clau que obri tots els panys*, publicat en 1971, i l'Ausiàs March, de Gandia en 1966, que veuria la llum en el mateix any 1971, per l'obra *L'inventari clement*.

L'eclosió a partir de 1971: la gran dècada dels 70

Si fins a 1970 li havien editat només cinc llibres, és a partir de 1971 quan publica *Llibre de meravelles*, *La clau que obri tots els panys*, *L'inventari clement* i *Primera audició*. Després ja vingueren les «Obres Completes», el primer volum de

les quals el va publicar Eliseu Climent (Edicions 3 i 4) en 1972, al qual seguirien nou volums més, fins a 1990 en què s'ofereix al públic lector *Sonata d'Isabel*.

També en la dècada dels 70 es donaren a conèixer: *L'ofici de demà*, *L'hotel París*, *Hamburg*, *El gran foc dels garbons*, *Antibes* i *Coral romput*. La dècada acabaria amb el gran homenatge al poeta tributat a Burjassot en l'any 1979, quan en la nit del 30 de juny el Pati de Sant Roc es vestí de gala per acollir una vetlada musical i poètica, on participaren grups i cantants en una nit memorable: Ovidi Montllor, Araceli Banyuls, el Grup Alimara, Al Tall, i altres.

Aquella mateixa vesprada el president del Consell del País Valencià³³, Josep Lluís Albinyana, presidia la inauguració d'un bust en una plaça de la localitat. Dissortadament, com hem dit abans, el bust va ser vandàlicament arrancat del seu lloc, motiu pel qual anys després el poeta se'l va emportar al seu poble d'acollida, Benimodo, on continua en la Casa de la Cultura³⁴.

33. Nom de l'organisme preautonòmic constituït a l'abril de 1978

34. Este bust ha tornat a Burjassot enguany per a l'exposició realitzada per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua amb motiu de l'"Any Estellés"

La dècada dels huitanta

La poesia estellesiana s'havia consolidat en la dècada anterior, i en els huitanta es van seguir publicant les seues obres completes. Són els anys de Benimodo. També en esta època publica *Xàtiva*, *Llibre de Dénia*, *Cants a València*, *Cançoneres de Ripoll*, *El tractat de les maduixes*,

El forn del sol, *Ram diurn*, *Aventura d'un dia de mercat*, *Canals*, *El coixinet*, *La parra roja*, *Odes temporals – La casa de la música vora el mar*, *Primera soledad*, obra esta darrera, en castellà, que havia escrit en 1956. En 1989 va publicar *Puig Antich*.

En esta producció dels huitanta, hi ha obres en vers i obres en prosa que, minoritàriament, també va cultivar el poeta.

Els 90: els darrers anys i obra pòstuma

En 1990 ix l'últim volum de les anomenades "Obres Completes": *Sonata d'Isabel*. També publica *Mare de terra* a Barcelona, en 1992.

Ja finat el poeta, es publicaren en 1994 les *Noves aventures de Vicent i Isabel*, que són els seus néts³⁵. Anteriorment, en 1993, el Consell Valencià de Cultura va editar una *Antologia poètica*. En 1995 va eixir a llum el *Llibre d'Alzira* i ja en 1996, es va posar a l'abast del públic la seua monumental obra pòstuma *Mural del País Valencià*.

Paterna en la poesia de V. Andrés Estellés

En la poesia estellesiana ocupa un lloc important la referència a tot allò valencià, les seues terres, les seues localitats, la seua gent. L'Horta Nord té contínues cites de poblacions de la comarca, i entre elles no podia faltar Paterna.

El poeta burjassoter tracta el seu poble veí d'una forma íntima i entranyable. Ens parla de la ceràmica, dels socarrats, de la torre, el palau, les coves, el secà, el trenet –l'antic trenet-, una Paterna propera, una Paterna típica.

35. Fills de Carmina Andrés Lorente

Vicent Andrés Estellés, la gran veu poètica de l'Horta Nord, i Paterna en la poesia estellesiana

ALBERT PÉREZ I MARCO

La nostra ciutat és nomenada en diversos poemes d'Estellés. Recopilem ací una mostra dels versos del poeta on apareix citada la vila de Paterna.

• *Una guitarra amarga, la guitarra profunda,
pujava didals d'aigua d'un aljub remotíssim,
dies llunyans, amarga la guitarra, profunda,
el secà de Paterna, nits de cel ample, grills,
pouava lentament didals d'aigua amargosa,
("Temps", Llibre de meravelles)*

• *Canyars de ciris, confiança nostra,
Socarrats de Paterna, casa d'or,
anell d'aigua, regina peccatorum
("Llibre d'Elx", Mural del País Valencià)*

• *Venien autobusos de Gandia i Paterna.
Eixien veus dels bars, l'olor d'oli fregit.
Tu venies solemne sobre les teues cames.
("No escric èglogues". Llibre de meravelles)*

• *Els matins de Paterna i les nits de Paterna
(¿sabeu bé si la torre és àrab o romana?).
("Reportatge", Llibre de meravelles)*

• *El camp de Burjassot i el camp de Borbotó,
el secà de Paterna i el secà de Godella,
i els cementeris blancs i els rajolars vermells,
i el tren que va a Paterna i el que ve de Paterna*

.....

• *I el Pla del Pou, i els masos, les barraques de Lluna,
l'Alqueria del Pi, i el Pixador, i el mas
del Rosari, i la casa del Saboner i el pi,
i el molí de la sal i el llibre que he d'escriure,
i el tren que ve de Lliria i el que puja a Paterna.
("Coral romput", La clau que obri tots els panys)*

Vicent Andrés Estellés, la gran veu poètica de l'Horta Nord, i Paterna
en la poesia estellesiana

ALBERT PÉREZ I MARCO

• *No donava crèdit als meus ulls veient
la teua glòria des de Paterna, les teues
séquies, la teua horta, tota la terra florida
com un cant universal a la glòria del Déu.
("Cants a València", *Mural del País Valencià*)*

• *T'agrada el tracte
de les paraules*

*breu, cereal
i endevinar*

*una família
—Paterna, Llíria,*

*Benifaraig... —
("Cant de Vicent", *Balanç de Mar*)*

També es nomena Paterna, però en esta ocasió per un trist record, la mort en el terme, afusellat en 1941, del doctor Joan Peset Aleixandre. Estellés va publicar en 1979 *Ofici permanent a la memòria de Joan Baptista Peset, afusellat a Paterna el 24 de maig de 1941*³⁶.

I en el *Mural del País Valencià* es recull un poema titulat simplement Paterna.

*Un consistori presidia l'horta,
l'horta perduda, secular inici,
prop de la remor antiga de la séquia
entre molins, entre una activitat.
Fragments cremats del testar indolent.
puja la torre, de rodona gràcia
o de vinyeta de principi atònit,
coves i coves, manaments de calç,*

36. Este llibre està inclòs també en el *Mural del País Valencià*

Vicent Andrés Estellés, la gran veu poètica de l'Horta Nord, i Paterna
en la poesia estellesiana

ALBERT PÉREZ I MARCO

música antiga del palau obert!

Vaixelles castes amb focs de sarments,

amb les colors assegurades, netes.

Còdols solars, versicles de la crònica,

tot agranat i arruixat el carrer

vers el secà on crida la cigala!

(València. "Canten els pobles". *Mural del País Valencià* II volum)

ÍNDIX D'IL·LUSTRACIONS PER PÀGINES

- **52.** Vicent Andrés Estellés. (Foto cedida per Vicent Anyó).
- **56.** Estàtua al poeta a Burjassot. (Foto, Mireia Pérez).
- **58.** Obres d'Estellés.
- **59.** Panell de la Ruta Estellés a l'Ajuntament de Burjassot. (Foto, Mireia Pérez).

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

- Vicent ANDRÉS ESTELLÉS:
 - *Llibre de meravelles*. L'Estel. València, 1971.
 - Obres completes (10 volums). Eliseu Climent. València 1972-1990.
 - *Ram diürn*. Proa. Barcelona, 1986.
 - *Document de Morella*. Morella, 1994.
 - *69 poemes d'amor* (antologia). Edicions el Bullent. Picanya, 1995.
 - *Llibre d'Alzira*. Editorial Bromera. Alzira, 1996.
 - *Dos drames i una farsa*. Denes. València, 2002.
 - *Ciudad susurrada al oído* (versió castellana de *Ciutat a cau d'orella*). Edició bilingüe. Editorial Denes.
 - *Primera soledad*. Edicions Alfons el Magnànim. València, 1988.
 - "Introducció" a *Primera soledad*.
 - *Mural del País Valencià*. Edicions 3 i 4. València, 1996.
 - 1ª reimpressió, 2002.
- Àlvar BANYÓ I SANÇ – Daniel P. GRAU: "Introducció", en *69 poemes d'amor*.
- Pere GIMFERRER: "L'hora de Vicent Andrés Estellés". Article originàriament en castellà en "Destino", núm. 1857 de 15 de maig de 1973. Reproduït en valencià en "El Temps", núm. 795, 7 a 13 de setembre de 1999.
- *Gran Enciclopèdia de la Comunitat Valenciana*
- Joan Francesc MIRA: "València 1953". Article en El Temps. Núm. 795. 7 a 13/12/1999.
- Manuel MUÑOZ: "Vicent Andrés Estellés anuncia la publicació de su obra inèdita en prosa". El País, 14 de gener de 1984. Obtingut de: elpais.com.
- Jaume PÉREZ MONTANER – Vicent SALVADOR: "Introducció" a l'*Antologia Poètica de Vicent Andrés Estellés*. Quaderns 3 i 4. València, 1982.
- Jaume PÉREZ MONTANER: "Vicent Andrés Estellés en els corrents de la

Vicent Andrés Estellés, la gran veu poètica de l'Horta Nord, i Paterna en la poesia estellesiana

ALBERT PÉREZ I MARCO

poesia universal. El Temps. Suplement especial. 28 de març de 1994.

- Josep PIERA: Entrevista a Eliseu Climent i Rosa Raga sobre l'obra de Vicent Andrés Estellés. El Temps. Núm. 795. 7 a 13/12/1999.
- Jordi SEBASTIÀ: "Tornar a Burjassot. Apunts per a una biografia de Vicent Andrés Estellés". El Temps. 12 d'abril de 1993.
- "Cap a un Estellés diferent". El Temps. 28 de març de 1994.
- Vicent SENENT VALLS: Semblança de Vicent Andrés Estellés, en "Vicent Andrés Estellés. Homenatge". Il·lm. Ajuntament de Burjassot. Burjassot, 1993, i "Burjassot. Revista d'Informació municipal" núm. 43, Gener-febrer-març 1993.
- Enric SORIA: Pròleg a *Ciudad susurrada al oído*.
- "Vicent Andrés Estellés. El fill del forner, que feia versos" a Burjassot. Revista d'Informació municipal núm. 43, Gener-febrer-març 1993.
- "Vicent Andrés Estellés". Entrevista a "Les veus 1. Selecció d'entrevistes. El Temps 1000. Edicions del País Valencià. València, 2003.

BIBLIOTEQUES

- Biblioteca municipal de Paterna "La Cova Gran".
- Biblioteca municipal de Burjassot.
- Biblioteca Valenciana. Sant Miquel dels Reis. València.

PÀGINES WEB

- Diari El País. www.el.pais.com
- Viquipèdia.
- Fundació Vicent Andrés Estellés de la Comunitat Valenciana. www.fundacioestelles.org
- Universitat d'Alacant. www.univerano.ua.es

Gira il mondo ENRIC J. CAMPS VALERO

Premi “Relat Curt”, XLVIII Jocs Florals

— Ja ho tenim clar, açò. Aquesta porta no te l’obrin ni Déu ni el Dimoni –i després va fer una rialleta estúpida.

I l’enterrador:

— A vore si és veritat, que estic fart que la xicalla me l’òbriga per vindre a jugar amb el material.

— I què voldràs, si tens un parc temàtic al magatzem. Als nanos els resulta més divertit vindre a escorcollar-hi que anar a fotre pedrades als gats.

— Doncs que vagen a furgar en la figa de sa mare, a vore si allí troben morts, que a mi ja m’han fotut prou. Què et dec?

I quan el manyà li fa els comptes, fa un salt.

— Redéu!, redimoni Com m’has fotut, Miquel, que jo no sabia que et cotitzaves tan alt. Açò no sé si t’ho podré pagar ara.

— No t’amoïnes. Ja liquidarem més endavant, que ens coneixem de tota la vida i ens coneixerem en tota la mort –i la rialleta.

— D’això res. Jo no vull que te’n vages sense cobrar. Ara mateix et faig un paper que em comprometa. Un pagaré d’aquells que n’hi diuen.

I en un full hi escriu:

“Malparades, 10 de novembre de 1999”

“Jo, Vicent l’enterrador, pagaré l’import de la factura que Miquel, el manyà,

emet en aquest mateix dia en el termini màxim de...”

L’enterrador que alça el cap del paper:

— Quan diuen que li queda a Andreu, l’armer?

— No, no molt. Està ben fotut. He sentit que no fa més que tossir sang i que a penes pot respirar. Diuen que té taques d’aquestes que ixen als pulmons de fumar tant.

— Quaranta dies?

— En ca la sogra pensen que ja ha eixit de comptes. Que viu de regalat de fa mig any. Com ho deuen vore de negre que a Nadal, en comptes de Naixement, tenen preparada la Passió. A cas no has vist quina cara fa la Carme, que sembla que ja l’ha soterrat?

— Doncs passarem un mes i ja li va bé.

— Compta-li’n dos, per si de cas la Providència decideix allargar-li una mica més la vida.

— O el Diable l’agonia. “... dos mesos a partir de hui”.

“I queda com a aval d’aquest pagaré els diners que rebré de l’enterrament d’Andreu, l’armer”.

— Una caixa de frontisses també, i deu forrellats. Ah, i una soldadora, que l’altra m’ha envellit de sobte. I que més: filferro en tinc... i caragols... Però em caldrà un altre joc de clau fixes de tub, i un tornavís d’estrela. I... A vore quan puja açò, de moment.

I després d’esperar que aquell desallotjara el llapis de l’orella i sumara.

— Tant! Fotre, com està tot. Escolta, Enric, tu m’admetries un pagaré per tot açò.

— No em toques els collons. Miquel, que jo a aquestes foteses no hi estic acostumat!

— No n’has de patir pel cobrament. Mira, com aval et presentaré el pagaré que em va signar ahir Vicent, l’enterrador, per una feina que li vaig fer. Ell me l’ha avalat amb l’enterrament d’Andreu, l’armer, que està al caure –i després la rialleta a què ens està acostumat.

— Sí que està malament, sí. Pobre. Qui se l’ha creuat pel carrer diu que ja fa tuf de mort.

— M'han contat que s'ha quedat remagrit, i no és per falta de menja, no. És que té als pulmons un corcó dolent d'eixos. Ja saps.

— La puta parca! Au, va, endavant el pagaré. Si vas net ara, més val açò que res. Total: per acabar morint-nos l'endemà... Jo mateix, de fa uns dies que tinc els budells esvalotats. Hauré d'anar que em miren, no tinga jo un d'allò també...

— No puc esperar més que em criden del Segur, don Pasqual; al pas que vaig acabaré cagant petroli. Au, faça'm el que haja de fer i talle'm el raig d'una vegada, que en l'última setmana he visitat més el forat del comú que el de la meua dona.

— Un respecte, Enric, que no està a sa casa. Que jo he gaudit d'una educació devota i aquestes bromes no em fan gens de gràcia.

— I per quin forat es pensa que ha eixit vosté? Pel mateix que hi entrà una nit que sa mare i son pare tenien fred al llit. No siga tan pudorós, que per a pudor ja tenim la que deixe jo darrere cada vegada que faig aire. Compte que note retorçò...— . Aaaahí va... Ostres, perdone, però no ho puc aturar. Per això estic ací, perquè ho ature vosté.

— Quina falta d'educació. Això s'avisa a temps i es retira un instant al bany.

— Viuria al bany si no poguera deixar anar llast quan em sobrevé un d'allò al ventre.

— Vinga va, acabem ràpid que aquesta fetor no hi ha qui la suporta. A vore si tinc temps de ventilar abans que passe el següent.

— I a propòsit. El tractament aquest que em donarà, més les consultes, que pujarà molt?

— Home, molt...

— No, ho dic perquè ara l'únic líquid de què dispose és el que em circula pels budells. Però tinc una comanda que he de cobrar en qüestió de dies. Veritat que no li fa res que jo li escriga un pagaré d'aquells, posant la factura de la comanda aquesta com aval...?

— Home, no és la manera habitual de procedir. Hauria d'haver vingut després de cobrar, amb els diners a la mà...

— Però tenint en compte la urgència...

I fa com que constreny el ventre.

— Detinga la urgència, que segur que puc fer-hi una excepció.

— Ja comencem a entendre's.

Després, amb el pagaré a la mà, el metge que pren del braç el ferreter i se l'apropa:

— Una coseta, abans d'anar-se'n. Enric —li xiuxiueja a cau d'orella-, i conste que no és tafaneria sinó interès pels afers propis, els dels diners, vull dir. Quin és aquest de la factura?

I el ferreter que no té miraments a l'hora de fer-lo sabedor del recorregut sencer del pagaré. I quan arriba a la part de l'enterrador i la mort segura de l'armer, el metge que fa un salt.

— Però si l'armer té per a un parell d'anys, o tres, o cinc, que la ciència ha avançat molt i aquestes malalties les tenim bastant controlades. De fa uns dies que li estem adminsitrant un tractament que el deixarà nou. Si abandona el tabac i, com li dic, amb una mica de sort, en una mesada a l'Andreu li quedarà el pit més net que el calze de mossén Ferran abans de missa de huit. I de seguida el vorem tornant a la cacera a respirar tots els vents sans de la muntanya. Li costarà molt d'esforç, molt de sacrifici, molt de patiment i molts diners, tot s'ha de dir, però aquest estiu l'armer ens guanya a tots la cursa de sant Roc, ja li ho dic ara. A l'Andreu no el soterrem ni hui ni demà ni el mes que ve, pot estar-ne segur, Enric.

— I no sap si n'hi ha cap altre al poble que estiga més allà que ací, don Pasqual?

—————

— No me'l veia jo abraçant una escopeta, don Pasqual. Com que no se li coneix ni dona, me'l feia una mica delicat. Però mira per on, mala traça no en té. Ara bé, de punteria no li'n sobra ni dos quinzets; que dos perdis que ha vist, dos tirs que han passat més a prop de la meua cua que de la de les aus.

— La veritat és que no sóc molt de la cacera, però estic tan meravellat de vore com està recuperant-se, que m'he dit: "Pasqual, potser tu hauries d'anar també a la muntanya de tant en tant".

— Doncs me n'alegre. Que al poble hem d'animar-nos a exirir a pegar tirs, a vore si el negoci de l'armeria remunta, que últimament... Mire, perquè es faça una idea: aquest mes només he venut la seua escopeta que, per cert, de caçar no en sabrà, però a triar fusells no cal que li ensenye ningú. Ara, i no s'ho prenga malament, no el feia tant justet de fons, don Pasqual. Pensava jo, i espere que no s'ofenga vosté, ara que ja som amics, que era molt rendible açò de viure de les malalties alienes...

— I dels morts –diu el metge per al botó de la camisa.

— Com?

— No res. No res.

— Perquè a mi m'ha esmunyit la llibreta fins a traure-li els colors a les xifres i pensava que vindria a la botiga amb la cartera carregada de bitllets de veritat. Però no pense que jo li ho retrac, açò, el dimoni em castigue... Res més lluny, que al capdavant m'ha tornat la vida, vosté. Que no poder respirar és molt dolent, molt, i no li ho desitge a ningú. A més, estic tranquil perquè sé que el seu negoci és segur...

— I el de l'enterrador –torna-hi.

— Però què diu?

— Res, home. Res.

— I tard o d'hora acabaré cobrant el full que m'ha signat, el pagaré aquest que m'ha dit que es diu. I conste que ja em done per pagat amb açò de tindre company els diumenges per vindre a encalçar perdius, o conills, o raboses...

— Raboses! No siga bèstia.

— Raboses o qualsevol altra cosa que es moga...

I va resultar que la cosa que es mogué fou ell, just en un moment que el metge tenia el dit dur al disparador i els nervis fluixos al rosari de l'esquena. El pit de l'armer va interposar-se entre la boca del canó de l'escopeta nova i el no-res, i en una dècima de segon un núvol de perdigons va travessar-lo de banda a banda i el va fer caure a terra abans de poder dir fill de puta.

— Jure per tots els sants i tots els beats que ha estat un accident. L'esforç que hem fet tots per deixar-li els pulmons nets, per què hauria de voler malmetre-li'ls jo ara? –va repetir-se el metge per a ell mateix, així com cent cinquanta vegades, amb l'escopeta al muscle i les botes enfangades, abans d'arribar a la caserna de la Guàrdia Civil.

“Gira il mondo, gira...” expulsava burleta l’altaveu de la ràdio mentre l’enterrador contemplava incrèdul el pagaré que li havia lliurat la vídua d’Andreu, l’armer, aquell mateix matí.

— La malaltia que ha patit el meu marit ens ha deixat sense un xavo —li havia dit, ullerosa, entre mocs i sanglots-. Però he trobat un paper signat pel metge on diu que ens abonarà una factura que ens deu.... -més sanglots-. El Déu dels Animalons del Bosc deu estar fent-se un fart de riure: mira que haver de pagar el soterrar de l’Andreu amb els diners que cobraré pel fusell que l’ha matat... -trau un mocador i expulsa totes les llàgrimes que pot pel nas-. Si és que la vida té unes coses...!

— I la mort, senyora Carme, i la mort.

Tu també fas olor de pólvora

DOLORES RIPOLL BONIFACIO

Premi "Històries del foc", XLVIII Jocs Florals -2012

Jaume no ha pogut dormir la migdiada a pesar de les amenaces de la seua mare, està molt nerviós, pensant que de nou va a poder participar en L'Escoleta de Foc, i que a més podrà entrar en la Cordà Infantil amb el seu pare i el seu iaio. Sap que la promesa del seu pare, ja fa quasi un any, li ha costat alguna discussió amb la seua mare. El pare l'ha tranquil·litzat: -Que no hi ha perill, que va amb nosaltres...-

Però això és el que a la mare li preocupa, eixe amor al foc que farà que el seu menut continue implicat en tot allò que olore a pólvora.

És una vesprada calorosa del mes d'agost, en el poble hi ha festa per tot arreu però el xiquet solament vol anar cap a la Cova Gran per a escoltar les instruccions que, encara que coneix, el mantindran atent. Fins i tot, pensa mentre camina amb els seus pantalons curts i les seues sandàlies, que pot ser el triat com voluntari per a subjectar una "femelleta", buida, clar. En arribar al lloc indicat es troba amb diversos xiquets i xiquetes, que esperen asseguts en l'escala. Encara sembla que falta algun major, i és que els majors donen consells als menuts...Però són pesats i tardons... I comença la classe. Un amic del seu pare és qui dóna les explicacions. Jaume coneix totes i cadascuna de les coses que diu el senyor, però es manté callat i expectant, ja ha anat a un parell de classes més enguany i a totes les de l'any passat i, clar, amb un any més, aquest serà la seua primera cordà. En girar el cap, observa l'arribada del seu iaio, la qual cosa li dóna una gran confiança. El saluda amb el cap, amb la intenció de passar desapercebut per als seus companys, i és que el xiquet no vol que ningú pense, ni per un moment, que és un "endollat". Això sí que no! Mentre camina distret ja han demanat voluntaris i ell no s'ha assabentat, però pensa que quasi millor passar desapercebut. Tot el que pregunten ell ho sap,

Tu també fas olor de pólvora

DOLORES RIPOLL BONIFACIO

però es manté quiet i atent aguantant el seu cap entre els palmells de les mans.

En acabar, hi ha berenar. Jaume té la boca molt seca i només vol prendre algun refresc. Se li acosta el pare per a preguntar-li com va, el xiquet li somriu i assenteix amb el cap mentre es duu a la boca un got desbordant de líquid.

La classe ha acabat i ara comença el compte arrere: només un dia per a poder entrar al coetòdrom, i Jaume ja pensa en eixa i moltes altres cordades, fins que tinga l'edat i li admeten la instància per a entrar en la del carrer Major, la de veritat, on entren el seu iaio i el seu pare des de fa anys.

El menut ha viscut cada any els preparatius en la seua casa, en la Penya, la festa, la intransigentitat de la mare i els riures dels seus amics mentre juguen en el carrer.

Des de sempre, ha intervingut en la Cercavila infantil de coets de luxe, i no té por, encara que el seu iaio li parla contínuament del perill del foc, sempre li diu que no és perquè s'espante, sinó perquè ho faça bé i no pose en perill ni la seua persona ni la de cap company.

La seua amiga, Elsa, li ha promès que anirà a veure'l però un poc des de lluny... Tot açò va pensant Jaume mentre regresa a casa.

En la porta del carrer està la seua mare, amb el germà menut i la iaia. El xiquet besa a ambdues i fa l'ull cluc al menut de la família, pensant: "encara et queda, Joan, però vindrà un dia que entrarem junts a llençar coets". El menut sembla captar els seus pensaments i li somriu.

Jaume s'acomiada de la família per acostar-se a la penya, on troba a amics i coneguts, menuts i majors, saluda a tots amb desimboltura i entra en l'habitació on està la roba preparada per al gran dia.

Totes les granotes dels majors, les botes, les caretes, precinte, metxes, i com duu fent d'uns dies a hui cerca el seu vestit, que es troba entre el del seu iaio i el del seu pare, el mira una vegada i una altra, el toca, l'olora, mira el seu nom en l'esquena (Jaumet), i sent un poc de vergonya, i es pregunta per quina raó tot allò dels més menuts és en diminutiu, encara que el seu pare li va explicar que era una manera de no confondre els membres de la família, els "Jaumes". El menut pensa que podien haver-li posat altre nom i no faria falta posar el diminutiu, però ràpidament canvia aquest sentiment per a sentir-se orgullós del seu nom i del dels seus antecessors.

Quan ja anava a eixir de l'habitació es troba amb Elsa, qui li somriu i li demana que li ensenye els vestits, sobretot el seu. Jaume es posa tot roig, no esperava la presència de la seua núvia. Bo, ella no ho sap encara, però és la seua núvia

i li ho dirà prompte. La fa passar i li assenyala els tres vestits. La xiqueta queda bocabadada, i li diu que li agrada molt que duga el nom a l'esquena, ell li confessa tindre vergonya, però ella no li dóna importància, al contrari, diu que és bonic dir-se així i poder posar-lo en diminutiu. A més les lletres són d'un color fluorescent, així que la xiqueta podrà trobar-lo amb més facilitat dins de la gàbia.

El xiquet es torna a posar roig i li pregunta si és veritat que va a anar a veure'l, ella assenteix amb el cap, i el menut amb atreviment li assegura que eixa primera entrada li la dedica a ella, bé, i al seu pare i a als seus iaïos i al seu gos. Ah! I al seu germà, però sobretot a ella, que per això és la seua núvia. La xiqueta el mira sorpresa i li transmet que no ho sabia. -Així és-, li contesta el xiquet, -tu no ho sabies però jo sí, i ara ací davant de la meua granota de la cordà, et pregunte si vols ser la meua núvia-.

La xiqueta li diu que sí, li fa un petó en la galta i ix corrent. El xiquet es queda uns segons impregnat per l'olor de la colònia d'ella.

Ix al carrer, ja quasi és de nit i el seu pare ja ha tornat i camina contant a la resta de companys com ha anat la classe i la felicitat que dóna veure als menuts atendre il·lusionats. Sap que la festa no es perdrà.

La mare apareix amb el menut i la bossa amb els entrepans per al sopar. Van col·locant les taules i les cadires, preparant amanides, coberts, cacauets, olives, beguda. Jaume observa que duu truita de creïlles amb all-i-oli i s'acosta a besar a la seua mare que li somriu.

Sopar dempeus, com quasi sempre se sopa aquestos dies, envoltat d'amics, en un carrer en costa que puja i baixa incansablement. Està cansat i amb son, però es resisteix a anar-se'n a casa malgrat estar a prop. Escolta la conversa dels majors, la de sempre, les històries de foc que conten els amics del seu pare, els pobles que han visitat les cordàs on han participat, les bromes, les pors. Tot açò davant la mirada de les dones, que mig de broma diuen que quan tornen a nàixer es casaran amb banquers... Que segur que no van jugant amb el foc, que per descomptat no es cremen ni duen sempre damunt eixa olor a pólvora.

Jaume pensa en què serà això dels banquers i que a l'endemà li ho preguntarà a la iaia, que segur que ho sap i li ho explica.

Ha escoltat que estan molt emocionats amb eixa cordà infantil i com van preparant el tiratge i els caixons menuts. -És un orgull-, diu el millor amic de papi, -veure que els nostres menuts ja ho estan aprenent i van a llançar... Nosaltres quan érem com ells caminàvem tot el dia amb foc, amb molt de risc. Ara po-

Tu també fas olor de pólvora

DOLORES RIPOLL BONIFACIO

dem ensenyar als nostres menuts, i saber que els tiratges no s'acabaran.

S'escolta una veu que diu: -A veure si ens fas plorar. Ale, a cantar una cançó i fer un brindis per la futura generació-. Jo no sé què és això de generació, però com em miren i riuen crec que estan parlant un poc de mi. Ja se'm tanquen els ulls. El papà m'agafa al braç per a dur-me a casa, mentre el meu germà va en el carro que espenta la meua mamà.

Ja és molt tard i tinc son però escolte les paraules del papà a cau d'orella: -Estic molt orgullós de tu, ho vas a fer molt bé, allí estarem els tres junts al voltant del caixó, no oblidaràs mai eixe dia-, i acaba la frase amb un dolç petó en la meua cara. No és com el que m'ha donat Elsa a la vesprada, és el petó del meu papà.

En arribar a casa i després de passar pel bany, em fique al llit. La mami ve a donar-me la bona nit, s'asseu en el llit i em diu: -Fill, jo també estic contenta que t'agrade el foc, que aprengues, que vages amb el papà i el iaio, però entén que estiga un poc preocupada, i vull que em prometes que sempre faràs el que et diguen el teu pare i el teu iaio i que procuraràs no córrer perill.

— Doncs clar, mami-, i es fonen en una abraçada.

Jaume volia recordar de pressa el que havia viscut durant el dia però no li donava temps: es va quedar amb la visita a veure els vestits, el petó d'Elsa, i els seus pares juntament amb la picada d'ullet al seu germà Joan. I les seues parpelles van cobrir els seus negres ulls amb dolçor.

Al matí següent es va alçar una mica més nerviós, volia que les hores passaren ràpid, era dissabte i havien planejat anar a la platja, però al xiquet li donava el mateix: el seu únic pensament era el tiratge de la nit, eixa cordà infantil que duia esperant tant temps.

Durant el desdejuni no va dir una paraula, davant les mirades creuades dels seus pares. Al final es va atrevir a preguntar si totes les seues coses estaven a punt, on es trobava el caixó. El pare li va recordar que els caixons estarien dins preparats per a quan arribaren, tot davant la mirada de la mare que va tornar a dir en veu alta: -I la història continua, tots els anys el mateix, i ara un més...

El pare somreia amb tendresa, pensant com se sentia ell cada any, quan tenia tan a prop un tiratge, i va acariciar amb tendresa el cap del seu fill.

Després d'arreglar les coses van anar cap a la platja, plena de gent com era d'esperar, van jugar els quatre, es van banyar, van prendre els entrepans i van descansar un poc.

Jaume va caminar un poc per la vora i amb el dit va dibuixar un cor pensant en Elsa, dibuix que l'aigua es va dur a l'instant davant la sorpresa del xiquet. Va pensar com es vestiria i com pujaria la costera entre el seu pare i el seu iaio amb el casc en la mà, caminant reinxolat com havia vist en tantes ocasions fer als majors. També va pensar que cercaria a Elsa amb la mirada i la saludaria amb la mà, i que s'engoliria la por i els nervis, i que quan s'apagaren les llums se sentiria un privilegiat al costat de dos de les persones que més volia.

El foc començaria i ell, Jaumet, aniria llançant coets com li havien ensenyat, i oloraria i assaboriria, ara sí, de prop l'olor i el sabor de la pólvora. I no sap si se li faria curta o llarga, però quan acabara i encengueren els llums sap que s'abraçarien els tres, eixirien cercant els ulls de la mamà, i la careta dolça d'Elsa.

I eixa, la seua primera cordà, no l'oblidaria mai.

Una carícia i un somriure el van despertar, era la seua mare:

— Jaume, rei, són les 10, és dissabte, el gran dia. Vols que anem a la platja?-

Jaumet va abraçar a la seua mare amb força i li va dir a cau d'orella:

— Mamà et vull molt, tu també fas olor de pólvora-.

Vés amb compte, Comte

ENRIC J. CAMPS VALERO

Premi "Contes infantils escrits per adults", XLVIII Jocs Florals

El fill dels comtes de Ventolera no tolerava el vent, i això que al seu comtat el vent no hi parava mai de bufar. Tampoc no li agradava la gent grassa i cabelluda, i vegeu quina desgràcia!, tots els habitants de Ventolera, fins i tot el seus pares, lluien unes panxes grans i redones com globus aerostàtics i dos galtes unflades com taronges de la Ribera. A més a més, tots tenien una cabellera tan llarga que, si no se l'arreglaven al tòs, arribava a tapar-los tota l'esquena, i en alguns casos, part de cul i de les cames. Tenia un aspecte molt curiós, aquesta gent riallera i amable que vivia conreant les terres i traient les vaques a pasturar.

També els Comtes vivien feliços admirant la bellesa del seu comtat ventejat, que era com una immensa catifa verda sembrada d'herba fresca i d'arbres que creixien torts a causa del fort vent que no parava de córrer vall a vall . I encara n'haurien pogut ser més, de feliços, si l'únic fill que tenien no haguera estat un xicot tan esquerp i rondinaire. Fixeu-vos si aquest jove era rar que de ben menut havia renunciat a menjar per no ser tan gras com la resta dels vilatans. Per aquest motiu creixia molt prim, sense panxa i sense galtes i amb tots els ossos del cos marcats a la pell. Feia llàstima de veure, el pobre xicot. Era tan esquelètic i tan poca cosa que, quan hi havia una reunió, la gent no s'adonava que hi era fins que no gosava parlar . I com que no li agradava gens adreçar-se a la gent de Ventolera, de vegades passaven mesos i mesos sense que ningú no sabera per on parava.

La senyora Comtessa patia molt pel seu fill. Sempre el veia sol i callat, i observava que passaven setmanes sense que eixira de casa ni un sol minut .

— Hauries de deixar que et pegara més l'aire, fill meu.

— Vosté sap que no puc eixir al carrer, mare. Amb aquest vent no puc donar ni dues passes seguides sense caure a terra. He d'anar agafant-me de les reixes i

els cantons per tal que no se m'enduga qualsevol ràfega.

— Clar, com que ets tan prim, el teu cos no és cap obstacle per a les ventades que recorren el comtat; un pàmpol de xop hauria estat més difícil d'enlairar que no el teu cos de fideu. Ai, fill meu! Si menjares més no et passaria açò.

— Però seria molt gras, mare, i jo vull ser una persona normal.

— A Ventolera la gent normal hi som grassos i no flacs de ventre ni xuclats de cara com tu. Per què creus que a nosaltres no se'ns enduen els colps de vent? Jo t'ho diré: perquè pesem molt i estem ben afermats a terra. De l'única manera que podràs guanyar el vent serà pesant més del que peses. I per pesar més, una de dos: o menges més, o hauràs d'omplir-te de pedres les butxaques. I és clar el que va triar el fill dels Comtes: omplir-se de pedres les butxaques. Així va poder eixir al carrer sense por a caure redolant.

“Quan jo siga el Comte de Ventolera, faré alçar un mur vall amunt perquè no puga passar el vent mai més”, va pensar un dia, quan començava a afartar-se de suportar el pes de les pedres.

Uns anys després, els seus pares van morir i ell va heretar les terres del Comtat amb tots els habitants inclosos. I com havia promés, el primer que va fer fou manar construir una muralla que tancara tota la vall de banda a banda.

No va permetre que deixaren d'alçar el mur fins que va estar ben segur que per les seues terres ja no corria un bri de vent. I quan va aconseguir-ho, aquella construcció era tan alta que no sols el vent va veure obstruït el seu camí natural, també els núvols que l'acompanyaven de tant en tant començaren a quedar-se a l'altra banda d'aquella faraònica construcció.

El cas és que, a partir d'aquell dia, per la falta d'un vent que refredara l'ambient, al Comtat de Ventolera esdevingué calorós, tòrrid. A més, com que tampoc hi havia núvols que descarregaren pluja, la vall començà a patir una gran sequera. I per si amb tot açò no hi tingueren prou, resulta que els llauradors del poble no van poder regar mai més els seus horts, perquè el mur, a més de retenir el vent i els núvols, també havia taponat el riu que creuava el comtat i que omplia les sèquies d'aigua.

Així, doncs, tenim que al comtat ja no hi feia vent, ni hi havia ombra, ni hi plovia, i el riu s'hi havia assecat. La vall verda, farcida d'arbres vius i herba fresca, va esdevenir en un tres i no res un desert calorós i inhòspit. I els seus habitants, sempre tan sans i riallers, ara eren persones tristes i reservades que tenien un cos massa gran per poder ser mogut sense l'ajuda del vent i una llarga cabellera que abans els havia protegit del fred i que ara els feia patir molta calor.

L'únic que hi semblava feliç al comtat era el nou Comte de Ventolera, qui caminava pels carrers amb un somriure als llavis i sense pedres a les butxaques, i que havia aprofitat la calor per tallar-se els cabells al zero com sempre havia volgut fer.

Però mentre l'oratge havia canviat d'aquesta manera que us he contat a les terres del Comtat, a l'altra banda del mur, vall amunt, les coses seguien igual: el vent continuava bufant, el núvols no paraven de descarregar pluja i pel riu encara baixava l'aigua de les Muntanyes del Nord. I, com és fàcil de preveure, amb el pas del temps tot plegat s'hi va anar acumulant, fins que al remat el mur no en pogué suportar l'empenta i es va partir en dues meitats fent un crack fortíssim, com quan parteixes un tros de torró del dur. Llavors, el vent i l'aigua van córrer novament vall avall amb llibertat i amb molta més força que abans.

El primer que va arribar a les terres del Comtat fou el vent, que n'era el més veloç. Al Comte el va agafar per sorpresa just a la vora del riu sec, i per tal de no veure's arrossegat pel torrent, a corre-corrents va omplir-se de pedres les butxaques com temps enrere. Però de seguida va adonar-se de la seua errada, perquè després del vent hi va arribar l'aigua, molta aigua, més de la que mai no s'hauria pogut imaginar. Si el Comte no haguera dut les butxaques a vessar de pedres, potser hauria pogut nadar cap algun tossal o hauria pogut surar i deixar-se dur pel corrent fins poder agafar-se a la branca d'algun arbre. Però amb tant de cudol als pantalons, ni va poder nadar ni va poder flotar, i l'aigua va acabar enduent-se'l vall avall.

La resta dels vilatans, però, va tenir més bona sort. El seus cossos grassos flotaven amb facilitat. Així, uns pocs ventolerans a qui els havia donat temps a pujar als arbres abans de ser arrossegats per l'aigua, van poder salvar tots els altres agafant-los pels seus cabells llargs a mesura que els veien passar flotant per sota, imitant el que feien molts anys enrere els pirates i els bucaners quan algú queia a la mar, i que d'allò n'esdevé la frase: "salvar-se pels pèls".

Quan després de passar la riuada, la gent de Ventolera va reunir-se per fer recompte de les pèrdues i de les persones desaparegudes, van adonar-se que només hi trobaven a faltar el Comte. Alguns testimonis asseguraren haver-lo vist passar demanant auxili i pregant que el salvaren a ell també. I de veres que ho van intentar, deien, malgrat que a cap dels vilatans els semblava simpàtic. Però tots coincidiren que quan va passar per sota els arbres on eren, ningú no fou capaç de poder enlairar-lo per no tenir per on agarrar-lo, ja que el seu cos estava tan enfonsat en l'aigua que no li sobreeixia ni un peu ni un braç ni una orella, i només se li podia veure el cap totalment pelat com una

Vés amb compte, Comte

ENRIC J. CAMPS VALERO

síndria, sense un sol pèl d'on enxampar-lo.

“Bon vent i barca nova, Comte de Ventolera”, van cridar alguns en comprovar que perdien de vista per sempre l’home que els havia dut la ruïna.

Així fou com aquell dia el Comte va ser arrossegat per la pantanà fins arribar on s’acaba la terra i comença la mar. Mentre que, al Comtat, van tornar a viure tranquils i feliços, amb el bon vent de la serra sempre present i el riu ple de l’aigua fresca i neta de la muntanya.

COL·LABORACIÓ

BABEL s.XXI

FRANCISCO FERRANDIS BORDES

“I van dir: ¡Bé...! *Edificarem una ciutat i una torre amb la cúspide al cel, i fem-nos famosos per si ens desperdiguem per tota la faç de la terra*”. El treball va començar prompte... “*i així la rajola els servia de pedra i el betum d’argamassa*”. Mes Déu va confondre el seu llenguatge, de manera que no entenia cadascú el del seu proïme i des d’aquell punt es van escampar per la terra i van deixar d’edificar la ciutat i la torre”. (Gènesi 11, Antic Testament.)

Passa el temps irremeiablement, passen els segles, passen els anys, i passen generacions i generacions, i l’home (...també la dona, per descomptat), va deixant constància d’allò que li contenen, d’allò que li ensenyen i aprén, d’allò que veu i també d’allò que no veu, però que no obstant creu fermament per fe, per tradició o simplement per temor al que és desconegut. I de tot açò que es converteix en portador, va transmetent la seua experiència a les noves societats, a les noves cultures, a les noves generacions, perquè té una necessitat imperiosa de deixar la seua *firma*, de deixar la seua *empremta*. I d’esta manera utilitza el vehicle més preat que posseeix: **la raó i la paraula**. Però com pensa que les paraules amb el pas del temps poden quedar en l’oblit, ho deixa escrit en les cavernes, ho deixa escrit en les pedres, ho deixa escrit en els murs, també ho deixa escrit en el marbre, en la fusta, en pergamins i finalment en paper. I de tot allò dolent que ha passat en la història del món i de la qual cosa ha sigut protagonista directe o indirecte, com dic, l’home (...també la dona), s’oblida i cau una vegada i una altra en els mateixos defectes, en els mateixos vicis, en les mateixes debilitats i en les mateixes flaqueses.

I els cicles es repeteixen l’un darrere l’altre i de poc li valen les experiències viscudes o heretades. No li val allò que els ha passat a altres anteriorment, tu sempre creus que eres millor i que no et va a passar, sempre penses que eres més llest que els altres. D’eixa manera per tant, idèntics esdeveniments

tornen a *manifestar-se* novament en altres Cultures i en altres Societats, més o menys de forma semblant i a més cíclicament. És veritat que això que diem món ha canviat moltíssim en moltes coses, però en altres ben poc ho ha fet. Els *Pecats Capitals* que genèticament duem sobre les nostres esquenes tots els individus, han estat sempre presents i es manifesten en totes les nostres conductes i decisions, i sobretot alguns d'ells: *l'Enveja, l'Avarícia, la Ira i la Supèrbia*, que són per a mi els elements més nocius i perniciosos que acompanyen els éssers humans des que el món és món, estan sempre d'actualitat. Per *Enveja* i per *Avarícia*, s'han sembrat odis a ultrança que han desembocat en guerres fratricides, guerres que comporten fam, misèries, morts, i a més duen a rancors, odis i ressentiments que duren anys i anys, i fins i tot generacions i generacions. Per *Ira* i per *Supèrbia* els hòmens i les dones manipulen, falsegen, maniobren i adulteren lleis, arribant a negar inclús amb *còlera i orgull*, l'evidència de fets constatats i demostrats... - ¡He dit que no i és no,... *això es fa així perquè ho dic jo i s'ha acabat...!* És a dir, que per *Ira* i per *Supèrbia*, com diria el castís: *mai donaran el seu braç a tòrcer...*

Deixeu-me ara que us conte una xicoteta història que va ocórrer fa molts anys, en un País molt pròxim a nosaltres i els habitants del qual, per *enveja*, per *supèrbia* i sobretot per *avarícia*, van arribar a oblidar-se dels valors fonamentals, dels principis i dels bons consells que van rebre sempre, dels seus pares i dels seus avantpassats...

Corrien els anys cinquanta, seixanta del passat segle XX i en el País de la nostra història habitava gent molt senzilla, gent alegre, gent treballadora, lleial, emprendedora, aferrada a les seues tradicions i les seues cultures, i dic cultures en plural, perquè encara que tots els seus veïns obeïen a un mateix dictat i a un mateix govern, és veritat que les seues arrels procedien de distints llocs i per eixe motiu, el caràcter, i inclús la forma de parlar i pensar de cadascun d'ells, era molt diferent. Com passa en la majoria de societats, de col·lectius, de grups de treball, d'amics, de famílies o inclús comunitats de veïns, el País del nostre conte va haver-hi una època que havia tingut els seus més i els seus menys entre ells i van arribar a barallar-se, enfrontant-se en dos grups. Era tant l'odi al que es va arribar, que en van embolicar una tant grossa, que va acabar en una guerra d'eixes anomenades: *guerres fratricides*. És sabut que en la vida tot comença i tot acaba, i aquella barbaritat i aquell desfici que va durar quasi tres anys, també va acabar... o *almenys allò d'anar pegant-se tirs uns a altres*.

Anava passant el temps i d'esta manera s'anava esborrant de la memòria de quasi tots, esta barbàrie col·lectiva que com dic va succeir temps enrere. Ja se

sap que el pas del temps afortunadament guareix totes les ferides (...diguem que quasi totes) i va haver-hi un bon dia, que van decidir aparcar les diferències que encara existien entre ells i de mutu acord, van eliminar fronteres, banderes i ensenyes que els separaven, i van acceptar de bon grat agrupar-se tots al voltant d'una sola d'elles que els representara. No cregueu que la cosa va ser fàcil, no, és veritat que va caldre batallar molt i apel·lar al consens i a la bona fe, perquè també es respectaren les dèsset restants que cadascu comportava i a més d'açò, també calia respectar les distintes *llengües auctòctones* que parlaven en cada lloc. La veritat és que es va fer un gran esforç per part de tots, i la nova *odissea* i el gran repte de progrés que tenien per davant, tal com va passar amb aquelles naus mitològiques d'*Ulisses*, va arribar a bon port.

Com siga que el nou País estava sent observat amb lupa, per les multinacionals, les grans empreses i els magnats de tot el món —ací més bé hauria de dir *mangants i delinqüents*, en lloc de magnats—, els quals veien credibilitat, estabilitat i serietat en el nou règim establert, òbviament al mateix temps aquesta gent també pressentien oportunitats de negoci i amb això,... guanyar *peles, peles* i més *peles*. Així doncs, no ho van dubtar un instant i van preparar el seu *desembarcament* en el novell país que empenia el seu camí molt dubitatiu, i van començar a especular i invertir a mansalva en ell. Primerament van construir grans i modernes autovies, on abans hi havia antigues i ronyoses carreteres, totes elles a vessar de revoltes i clots; van canviar les xarxes dels vells i engrudosos trens que unien el centre del País amb la resta de províncies, per moderns i rapidíssims combois que circulaven com les bales; es van construir noves terminals d'aeroports i moderns avions, que ara ja sí, viatjaven a tots els països del món en a penes unes hores; es van modernitzar les velles ciutats creant plans i més plans de restauració i desenvolupament, nous jardins i espais verds, i que tot plegat les estava canviant de dalt baix; també es van arreglar platges i més platges amb esplèndids passejos vora la mar, que eren l'enveja de mig món; es van restaurar i van inaugurar, sumptuosos i espectaculars *teatres i coliseus* on s'impartia cultura a mansalva: teatre, òpera, festivals, concerts... Es van crear un fum de d'Instituts i noves Universitats per tot arreu del País, que acostaven la saviesa i les humanitats a la joventut; es van fer poliesportius i nous estadis, com qui diu en cada poble, que van servir de viviers d'esportistes d'elit que ara podien competir i triomfar en tot el món,... en una paraula, el ranci i vell país de la nostra història, es va convertir com per art de màgia, en un nou i orgullós país que, com va dir algú... *ja no el coneixia ni la mare que el va parir*. Un nou País, que entre tanta opulència, oblidava per un moment que tota aquesta inversió forastera i tot aquest descomunal desen-

volupament, algun dia es presentaria “algú” o “alguns” a demanar els guanys de la inversió feta i a més els interessos corresponents, que per descomptat serien substanciosos.

Doncs bé, amb tot aquest deliri i desgavell, el país es va convertir en un modern i envejat *El Daurat*, on tot el món, els de dins i els de fora, veia la seua gran oportunitat de fer-se ric de sobte. Hi ha una dita molt antiga que diu que...*l'oli per on passa taca*, i tot déu va voler *mullar* en els rius i rius d'oli que passaven. *L'Avarícia* es va desencadenar i tots volien més, més i molt més. Tothom van oblidar els vells i ancestrals consells que eren primordials en les famílies, *¿redordeu allò de...?: Sabater a les teues sabates,...No s'ha d'estirar més el braç que la mànega... No hi ha millor loteria que el treball de cada dia,... Viure amb els peus a terra,... Ningú no regala res...*, i també els contes famosos que s'escoltaven sent molt xiquets, com aquell de *La Lletera*, o el que és el mateix... *No fer mai castells en l'aire...* i un etcètera més de refranys i dites casolanes. Però ara els habitants del nou país, ja no feien cas d'allò de la prudència i la cautela, i també ací els eixia a flotació la Supèrbia que els tapava completament els ulls, i fins i tot l'enteniment... *-¿Que em dius tu, nano?... ¡No sigues babau i no em contes milongues...! Allà fora hi ha un munt de pasta per aquell qui arribe el primer, deixa'm tranquil home...* I d'aquesta manera poc a poc, quasi tots s'anaven afegint al desficaci col·lectiu.

¡Ah amics...! Però per a tots estos nous conciutadans, àvids de prosperitat fàcil i ràpida, estaven a l'aguait en l'horitzó uns negres i enormes voltors amb les urpes afilades: Bancs, Caixes d'Estalvis, Grups d'Inversió, Entitats de Préstecs, Especuladors... tots els quals en un principi els ho anaven a posar molt fàcil... *– No es preocupe vostè, firme ací... ¿Que vol vostè, 20 anys, 30, 40...? Li donem els anys que vulga per a pagar, no hi ha problema...*

I ningú llegia la lletra menuda i d'eixa manera mullaven notaris, registradors, bancs, ajuntaments des del més menut al més gran i d'un signe o del contrari, que tant donava, i també per descomptat el gran voltor voraç en el qual s'havia convertit la Hisenda Pública,... ¡Ah!, també com no, la ciutadania en general, l'anomenat ciutadà d'a peu, que en nombroses ocasions es tractava d'especuladors en potència sense cap escrúpol. Allò més que mai, semblava la gran obra genial de la picaresca espanyola del Segle d'Or: *“El Lazarillo de Tormes”*, on els protagonistes es menjaven els grans de raïms de dos en dos, de tres en tres i de vegades de quatre en quatre... *¡l tots callaven...!* Allò era com he dit abans el gran deliri del nou País i els diners corrien i corrien com rius de llet d'una gran vaca que semblava que els mugrons mai no s'anaven a assecar. I amb escasses garanties et donaven *l'or i el moro*, i fins i tot *la lluna*. I

d'eixa manera tot el món es va hipotecar i tot el món va firmar préstecs i més préstecs, que alguns d'ells s'estarien pagant fins a arribar a vells, i si no, ja ho faria el que vinguera darrere... - *Jo no vaig a ser menys que un altre i no vaig a perdre'm aquesta oportunitat..., em compre el xalet, em compre el cotxe, em compre la moto, i a més me'n vaig de viatge i pegue la volta al món... ¿ Què passa...?.*

I el País s'engrandia i prosperava dia a dia, i els diners que ja se sap que no poden estar mai ocults, brollaven a tots els àmbits de la societat. Tothom els feia rodar i rodar, i tothom gastava a mansalva. Aparegueren de sobte mitjans de pagament desconeguts fins ara per una gran majoria: Targetes de Crèdit, Pagarés, Xecs, Endossos, Lletres de Canvi,... tot mitjans financers fins ara a l'abast de *gent de negoci de molts anys* i d'uns quants privilegiats més, que caigueren en mans de gent agosarada, de gent valenta, de gent que tenia poc a perdre, de gent insensata i també lògicament de gent poregosa o apocada que no tenia ni *punyetera idea* de dur un negoci...i d'eixa manera uns i altres ho malbarataven tot. De tota manera no hi havia dubte que tots es trobaven molt a gust davant d'aquesta nova situació i aprofitaren el bon moment per anar a la recerca de negocis fàcils. I es clar que els Bancs els ho estaven posant fàcil: - *¿Tu guanyes..., vosaltres guanyeu i ells guanyen...? Doncs no us preocupeu que nosaltres guanyarem molt més.*

I novament es repetia la història i talment com havia passat al començament d'aquest conte, van tornar a aparèixer gent, ara de totes les parts del món, a la recerca del seu *filó* i de la seua *tallada*. Gent amb distintes cultures, amb distintes formes de manifestar-se i sobretot amb diferents llengües per expressar-se, però que no obstant això, anaven fent-se lloc poc a poc en els pobles i en les ciutats on aterraren, i lògicament també al mateix temps anaven exigint els seus drets com nous ciutadans. Llavors calia preguntar-se... ¿Estaven ajudant aquesta gent a alçar el nou País...? ¿Estaven assumint treballs durs i pesats que els "*nous rics*" dels nadius ningú no els volia ni per ells ni per als fills...?, doncs la resposta era evident: *tenien els mateixos drets que tot fill de veí...*

Continuem... Poc a poc anaven passant els anys,...un, dos, tres, cinc, deu, vint... i així fins quasi trenta més, i de sobte s'albiraven per l'horitzó uns núvols negres gegants que presagiaven una gran *tempesta*. Una tempesta potencial que havia agafat desprevinguts a tot el món i que va deixar sorpresos a tot déu. Però escolteu-me un moment: amb tot el que havia hagut de *torejar* el país del nostre conte en la seua història i la qual cosa ja he contat: guerres, reconciliacions, pactes, reconversions, convivències amb diferents cultures i

llengües, i que a més havia eixit més o menys airós de totes elles, ara estos negres ennuvolats que s'albiraven per la llunyania, comportaven uns nous visitants que ningú podia veure, uns nous *visitants* amb llengües estranyes i vocables inintel·ligibles, uns éssers misteriosos sense cap ni cara que ho dirigien tot i que es manifestaven a través d'unes xarxes descomunals, que sols estaven a l'abast d'uns quants afortunats que movien uns fils invisibles, amb els quals manipulaven els comportaments i la vida de quasi tots els països del Món... cal dir, aquells que els eren més rendibles clar.

Estos nous "visitants" que es movien per tot el món, van introduir uns signes i unes noves llengües que poca gent coneixia, però que prompte van començar a estendre's per tot arreu i convertir-se en vocables que tot el món escoltava, però que pocs ho entenien: *Primes Úniques, Prima de Risc, Accions Preferents, Bons i Obligacions, Deute Públic, Anotacions en Compte, Dipòsits Creixents, Fons d'Inversió, Cèdules Hipotecàries, Participacions Preferents, Simcav, Futurs i Opcions, Mercats Primaris, Secundaris, Emergents, Alternatius, ... Comp-tes en Divises, Plans de Pensions, Plans de Capitalització, Derivats, ...* i sobretot, una paraula que sonava com un eco per tots els racons del món, que ho embolicava i ho confonia tot, i deixava les empreses i les borses en mans de la Providència. Un eco que a més semblava no tenir mai fi: ***¡Els Mercats... ! ¡ Els Mercats...! ¡ Els Mercats...! ¡Els Mercats...!***

Però amb tot i això... ¿On recaram estaven els diners que fins ara corrien amb tanta lleugeresa...? ¿On estava allò promés per la Gran Banca, i pels mandarinaris i governs de torn, d'un i altre signe...? ¿On estaven les grans fortunes i els gran patrimonis obtinguts fins ara...? ¿Quin eren eixos famosos i invisibles ***Mercats*** que tenien tanta força i arruïnaven a tot déu...?. De totes aquestes qüestions, ningú contestava.

¡Ah, amics...! Allò ja no es semblava res al món que coneixíem, allò se'ns havia anat de les mans a tots. De sobte caigueren indústries amb gran prestigi, caigueren fortunes aferrades d'anys i anys, caigueren *nous rics* nouvinguts, tancaren fàbriques, mitjana empresa i comerços amb tradició i solera centenària, creixia i creixia l'Atur per tot arreu, que feia que rius d'hòmens (... també de dones) s'arrossegaren com *zombis* pels carrers demanant treball, i fins i tot, ¡esbalaïsquen-se vostés!,...tancaren Bancs i Caixes d'Estalvis. ¡Sí, sí...heu escoltat bé! ¡Tancaven Bancs i Caixes d'Estalvis, i a més a més, per fallida...! ¡Déu meu on s'havia arribat...!. Açò fins ara era impensable i incomprendible, sobretot als ulls d'aquella gent senzilla, alegre, treballadora, lleial, emprenedora, confiada i aferrada a les seues tradicions i les seues cultures, les quals hem anomenat al principi d'aquesta menuda

i resumida història...

I finalment, tal com havia ocorregut des de segles i segles abans, la història es repetia novament i la moderna i emergent *Babel del segle XXI* que ara novament aglutinava gent amb llengües i vocables enrevessats i intel·ligibles, es va afonar com un castell de naips i tot allò del voltant es va ensorrar amb ella... *"I des d'aquell punt es van escampar per la terra i van deixar d'edificar la ciutat i la torre".* (G-11 A.T.)

POESIA

Magnòlies a la mar

RAIMOND AGUILÓ BARTOLOMÉ

Premi Flor Natural XLVIII Jocs Florals - 2012

a

Has tornat al bar, que era el nostre,
on tot és desconegut i ja no hi queda res,
ni tan sols aquella espera,
feta de terrossos de sucre i tasses de cafè.

b

Som el disseny publicitari
d'una flor de magnòlia
en uns tassons de vidre.
Sembla que totes les mans
han estat fetes per tocar-nos,
mentre s'empassen a glops
la solitud que els rodeja
i el temps, que de mica en mica,
els anirà descolorint.
Si de debò tens ganes d'estimar-me
ja saps on sóc:
entre el perfil de la magnòlia
i la vorera del tassó,
cada vegada, sense saber-ho,
més a prop dels teus llavis.

c

La llum d'aquest mes em fa nosa
i m'emboira els ulls:

aquells que ho fan tot d'esma
i, de tant en tant, et vénen a veure
per empolsar-se
en un racó secret d'una antiga memòria.

d

No sé si aquesta llosa de llicorella
és d'aquí o és part d'Irlanda.
N'hi ha que diuen, solemnement,
que amb un cop d'ull ja n'hi ha prou.
Jo encara no conec avui
-si em preguntes- com són les coses de casa.

e

No tornaran mai més els dolços estius
ni tampoc les blanques primaveres.
És l'últim mes que ens queda per estimar-nos,
per donar corda a un cor que s'amanseix
però que insisteix en embolcar
els estris que no hem fet servir
per desar-los intactes al seu lloc,
i en tancar amb clau una altra volta
el Pavelló de Caça de Mayerling.
La claror rovellada ens ve a veure
quan l'amor a intervals se t'encén,
i s'atura a la frontissa, com si volgués abraçar-me,
i jo com un il·lús m'ho crec, i cedeixo.

f

No me'n refio,
dels temps que corren,
ni del viatger que duu les maletes buides.
No és bo tancar-se cor endins,
cap a la crosta on tot és invisible i ple d'orgull.
No me n'adono
quan sense pensar-te et penso,
i per fer-ho sóc feliç
i desconec el que vindrà.

g

Sabies

que des de dalt de tot de La Mola
en un dia clar es veu la mar
i fins i tot l'illa de Mallorca?
Si vols hi pujarem
trepitjant els pocs conreus
que encara hi queden
i resseguiem els vells camins de ferradura.
Anirem en compte però,
no fos cas que, en perdre la cobertura
i desactivats, anéssim més enllà
de paisatges feréstecs
i quedéssim perduts enmig de tanta broma.

h

Tot s'enfonsa sota els nostres peus
com si caminéssim per tolls enfangats;
però aquestes grues llampants
que no han tingut temps de desaparionar
resten sublimes fitant un cel de poniol
com monuments a la vergonya.
Estem en el límit de tot
i des del soterrani volem apuntar el cap,
potser, com Fènix, i enginyar-nos-les
abans que la nova fosca ho dragui tot.

i

Caldrà no posar-se massa al sol
per no projectar cap ombra, car
podria créixer i desconcertar-nos, i en un moment
no saber cap dels dos qui som:
si jo sóc jo, o sóc l'ombra.
Ben mirat, aquesta incertesa a l'hora del crepuscle,
sota el cel pigmentat,
podria trascolar-nos i no saber ben bé què dir.

j

No et dono res, ni espero res a canvi,
tal vegada aquest dubte de voler-te, o no,
és el que més m'ha durat. T'ho juro!

k

Tot s'ho endurà el contenidor de la brossa,
fins i tot els projectes plasmats en el plànol
abans de construir-los.

Part del meu cor,
el tacte,
la pell,
i la vida feta a miques
en una borsa de desencís.

Potser un retall meu
et dirà que sóc jo.
A l'atzar de les escombraries,
després,
algú hi pot trobar el meu futur.
Jo me n'hauré anat.

l

No vull allunyar-me més per reconstruir-me
de nou, en una nova ciutat estrangera
que ja no reconec. Els meus escrits ja no diran
res més de mi, ni dels llocs que m'acullen
en el meu exili, ni d'aquell estiu en què vàrem
visitar les runes de Palmira. Te'n recordes?
A hores d'ara ningú podrà reconèixer,
ni en fisonomia ni en vers, totes les paraules
sortides de tu i que jo -fortuïtament- escric amb la lletra
que omple, Helena, els teus quaderns de poemes.

m

Tots els jardins d'hivern
són esclaus de soledats.
Tinc en compte que la felicitat
pot arribar en un instant,

porti, o no, les flors com emblema.
Tot un univers es pot fixar en tu.

n

Tens tota la raó, no som el que volíem ser
i ja no ho serem mai,
i sempre tenim aquest passat present
que ens fujeteja
i ens omple de desig, com aquella
cambra amb finestrons oberts
enyorant la mar de Cadaqués.
Ara, potser la meva realitat
ha deixat de ser una postal antiga,
on la teva imatge es desperta nua
guaitant un pati de palmeres altes
per on s'escorre, com llavors,
la llum primaveral d'un cel de Barcelona.

o

Hauríem pogut viure aquell estiu
sense cap acomiadament,
ni de dia ni de nit.
Sense secrets
hauríem escrit un vers amorosit
per assolir després el zenit del poema
en cada estança oberta de Sant Pol
-malbaratada- per estimar-nos
després de fer-nos en mil pedaços.

p

Me n'alegro,
que et llancis al buit d'un interior
per viure la plenitud
que sovint t'ha estat negada.
Si les filles de Zeus t'ajuden, millor,
si no, ja ho saps,
escriu sense parar, secretament,
els teus poemes més bells.
En la penombra d'una suite

els teus versos m'envolten
i jo, expectant, els lleigeixo en solitari,
amb les pupil·les dilatades mentre m'envaeix
l'aroma de les magnòlies del jardí del costat.
T'ho pots creure?

q

M'he nodrit de versos teus
a cada pam del poemari.
T'he cercat sense parar
per aquestes contrades fora ciutat,
confiant trobar-te arrelada en algun lloc,
dempeus, plantant cara a la vida.
Qui sap si jo sóc aquest batec d'ales
premonitori que el temps magnànim
et retorna per fondre aquest cor de pedra
o per despertar passions amb gust de poma
on, fins ara, només han habitat les violetes...

r

No tindrem lloc per anar
quan el temps se'ns esborri,
i el temps que amaga el temps
hagi vençut ja,
caducat de gelosies
i de tardes estiuenques
plenes d'un sol antic i noble.
Seguirem la petja de la llum fins arribar
novament a les completes,
per acomodar-nos al lloc on som,
sense luxes esgarriats ni records mutables.
Dóna'm si cal la certesa
d'haver vençut el temps inexorable,
que de tant en tant ens perdona la vida.

s

M'he pres la llibertat de mirar-te als ulls
per escriure't un vers.
Vull que sàpigues

que aquest vers és el mateix que et duu a mars blaves
i t'esbandeix la nineta a l'horitzó.
La impostura de les magnòlies -escriu el poeta.
Sóc capaç ara d'aprendre a viure
i tinc la gosadia de convocar-te a ultramar,
més enllà de les arrels, al bell mig d'una raó.

t

Totes les clarors de l'alba són diferents
a la nineta dels ulls per a tu exhibits,
i a hores d'ara tot el món pot estar desvetllat.
Si t'he de dir la veritat,
hi ha un àngel que s'ho mira
i tothom ho sap i tu, també,
i per això arrisca el vol i les ales.
El món segueix allí quan tu te'n vas.

u

Escriu en palimpsest uns altres versos
com si fossin teus... i me n'enamoro...
Sóc com la ceràmica d'Itàlia,
guaitant la mar enllà, per si arribat el cas
poguésses festejar la de Paterna
i viatjar darrere el solc d'un vaixell corsari
fins als confins de l'amor, ancorats en ciutats
de terra roja, en un port de Palestina,
on la llum del far m'ensenyarà
des dels teus ulls elegits, el retorn.

v

La marea té pressa per anar-se'n mar endins.
Tu cerques al brocanter la peça desitjada
i en el teu interior s'apaivaga el teu desig.
La mar inquieta resta lleugerament encalmada.

w

Vas entrant en els dies on el gris predomina
i les tardors volen ser eternes.
Ja no hi són els socorristes per salvar-te

de l'ofec, pots seguir nedant per sobreviure
o enfonsar-te mar endins.
Tant de bo, una altra generació
se'ns acosti, sobtada, pel que hem fet,
i compri un llibre de poemes a la deriva
on llegeixi el teu naufragi recaigut i voluntari.

X

Inconscient, abandonat i a la deriva
amb un sol esbatec per sobreviure
volava per damunt les terres de casa
i les hortes de ponent,
pels turons verdosos i abançalats,
fets de marges i soques d'olivera.
Lluny de la mar encrestada i les tempestes
a mig fer, navego sense els remes de Caront
i temo per l'eslora
com un vers anodí, sense paraules.

y

Totes les ciutats, quan s'acosta la mort,
són imatges en blanc i negre,
fisionomies tortes de miralls esquerdat;
no hi ha estiu que valgui ni que la faci diferent.
S'han perdut de bon tros les nostres illes,
les dels somnis o les dels tresors,
s'han enfonsat dins la mar que crèiem nostra
per tornar-se invisibles, si més no, per als navegants.
Tot clama el rumb que li pertoca,
les brúixoles i els ocells s'han fet amics
recollint els versos del naufragi
i les paraules que s'endurà el vent
abans que es faci la fosca de l'oblit.
Els núvols fa estona que presagien aigua.
La platja de Peníscola en aquest temps
s'empara de tristesa i la mar davant meu
resta en calma. Tu llueixes les arracades
fetes de petxines, al teu pit els collarets festius,
d'un blau intens enyoren les carícies,

jo tinc encara, al meu cos, tapissos d'aigua.
S'accelera el cor, s'ennuega l'ànima.
Si t'asseus a la terrassa del bar en aquesta hora,
lluny de l'estiu dels teus dies, la llum del crepuscle
amidarà la distància del somni a la càbala.

Z

Des del lloc estant
les llums tardorenques
són tornassolades.
L'oblit s'enfila llaminer
per l'últim raig de llum.
La mar s'obre
per acollir temorosa
les aigües dels desigs,
la flor de magnòlia,
la paraula feta vers i poema.
Al capdavant
-i per això t'estimo- sense
aquesta mania d'escriure
què serà de nosaltres?

Crit de Crist HERNÁN MIR

Premi Torre d'Argent XLVIII Jocs Florals - 2012

Veü la clariana.

Les portes obertes
trenquen el negre
i esclarixen el bosc
de randes i velluts.

Lentament,
calmosament,
s'apropa al poble
que l'aguaita

Davant d'Ell
fosca albereda
d'oms negres
balancejant-se
al compàs.

Darrere d'Ell
filades de potestat
bastons i salpassers,
filades de dentats
perles i lluentons.

Davalla carrers i places,
raconades i cantons

i els seus ulls,
cansats de segles,
esbrinen la multitud.

No veü els ulls
dels que miren,
no veü l'ànima
dels que saluden.

Albira enmig la maror
immensos ulls blancs,
clivelles a la carabruna
com la seua,
com la nostra.

Llàgrimes fugisseres
deixen rastre albi
a les galtes tibants
i tremolenques.

Entremig mantellines
i fumarel·les
es percep l'indument
de roba vella.

Just en arribar,

Crit de Crist

HERNÁN MIR

vergonyós,
amaga els ulls
al paviment.

Travessa el rum-rum
i temorenc s'obri pas
un crit de silenci...
Senyor ajuda'ns...

Pareu aquesta marxa
d'armes en formació,
de mentides perfumades
i d'estampes aigualides.

Aparteu-vos del mig!
feu-vos a un costat!
i deixeu-me arribar
a aquells que em busquen.

Allunyeu pintes i fracs,
entorxats i jaquetes,
ciris i joies,
vanitats i espases.

I deixeu-me mirar,
trobar la necessitat,
esbrinar la pregària,
detectar el patiment.

Deixeu-me baixar
d'aquest cadafal
en el que m'heu ficat
a rodar sense parar.

I deixeu que m'aprove
a aquells de cor net
que em necessiten
perquè no tenen futur.

avi **a**
Paterna
Agència de Promoció
del Valencià

The logo consists of the word 'avi' in a bold, sans-serif font, followed by a red heart icon, and then the letter 'a' in the same font. Below this, the word 'Paterna' is written in a larger, bold, sans-serif font. Underneath 'Paterna', the words 'Agència de Promoció' and 'del Valencià' are stacked in a smaller, sans-serif font.